

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Diplomski rad
PRIVRŽENOST I PSIHOLOŠKA PRILAGODBA STUDENATA

Mentor:

Doc. dr. sc. Gordana Kuterovac Jagodić

Kandidat:

Vesna Jerković

Zagreb, 2005.

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	3
1. UVOD.....	4
1.1. Teorija privrženosti.....	5
1.1.1. Normativni razvoj privrženosti.....	6
1.1.2. Individualne razlike u kvaliteti privrženosti i unutarnji radni modeli	7
1.1.3. Kontinuitet i stabilnost privrženosti.....	9
1.1.4. Privrženost u adolescenciji i odrasloj dobi.....	10
1.1.5. Tipovi privrženosti u odrasloj dobi i njihovo mjerenje.....	11
1.2. Privrženost i psihološka prilagodba.....	16
1.2.1. Samopoštovanje.....	16
1.2.2. Privrženost i samopoštovanje.....	17
1.2.3. Privrženost i socijalno funkcioniranje.....	18
1.2.4. Privrženost i usamljenost.....	20
1.2.5. Privrženost i zadovoljstvo životom.....	20
1.3. Spolne razlike u privrženosti.....	21
2. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	23
3. PROBLEMI I HIPOTEZE.....	24
3.1. Problemi.....	24
3.2. Hipoteze.....	24
4. METODA ISTRAŽIVANJA.....	25
4.1. Sudionici u istraživanju.....	25
4.2. Mjerni instrumenti.....	25
4.2.1. Privrženost.....	25
4.2.2. Psihološka prilagodba.....	26
4.3. Postupak.....	28
5. OBRADA REZULTATA.....	29
5.1. Zastupljenost tipova privrženosti.....	30
5.1.1. Zastupljenost tipova privrženosti s obzirom na spol sudionika.....	30
5.2. Tipovi privrženosti i psihološka prilagodba.....	32
5.2.1. Statistički pokazatelji za mjere psihološke prilagodbe.....	32
5.2.2. Privrženost i samopoštovanje.....	32
5.2.3. Privrženost i usamljenost.....	35
5.2.4. Privrženost i opće zadovoljstvo životom.....	37
5.2.5. Povezanost mjera psihološke prilagodbe, samoprocjena tipova privrženosti, mjesta stalnog prebivališta i spola.....	39
6. RASPRAVA.....	41
6.1. Zastupljenost različitih tipova privrženosti.....	41
6.1.1. Zastupljenost tipova privrženosti s obzirom na spol sudionika.....	42
6.2. Privrženost i psihološka prilagodba.....	44
6.2.1. Privrženost i samopoštovanje.....	44
6.2.2. Privrženost i usamljenost.....	46
6.2.3. Privrženost i opće zadovoljstvo životom.....	48
6.2.4. Povezanost mjera psihološke prilagodbe, samoprocjena tipova privrženosti, mjesta stalnog prebivališta i spola.....	51
7. ZAKLJUČAK.....	56
8. LITERATURA.....	57
9. PRILOZI.....	61

SAŽETAK

U ovom istraživanju, provedenom na uzorku od 192 studenta sa Sveučilišta u Zagrebu, ispitano je razlikuju li se osobe različitog tipa privrženosti po psihološkoj prilagodbi mjerenoj upitnicima samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom. Privrženost je klasificirana na temelju dvodimenzionalnog modela privrženosti u odrasloj dobi Bartholomewove, koji razlikuje četiri tipa privrženosti: sigurni, plašljivi, zaokupljeni i odbijajući. Ispitano je razlikuju li se muški i ženski sudionici u istraživanju po zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti.

Rezultati pokazuju da se sudionici s različitim tipovima privrženosti razlikuju po razini samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom. Sigurno i odbijajuće privrženi studenti imaju više samopoštovanje od zaokupljeno privrženih. Sigurno privrženi studenti su manje usamljeni i zadovoljniji su svojim životom od sva tri tipa nesigurne privrženosti.

Utvrđeno je i da se muški i ženski sudionici razlikuju s obzirom na zastupljenost pojedinih tipova privrženosti. Studentice su zastupljenije u grupama sigurno i zaokupljeno privrženih, a studenti su zastupljeniji u grupi odbijajuće privrženih.

Ključni pojmovi: tipovi privrženosti, psihološka prilagodba, samopoštovanje, usamljenost, zadovoljstvo životom.

1. UVOD

Privrženost je snažna emocionalna povezanost s objektom privrženosti¹, a svrha joj je održavanje blizine sa objektom privrženosti, osobito u stresnim uvjetima (Bartholomew i Horowitz, 1991). Osnovni oblik privrženosti je povezanost djeteta s majkom, no privrženost može biti usmjerena ka ocu, djedu, baki, a kasnije i prijateljima i romantičnim partnerima. Privrženost se smatra ponašanjem koje je specifično za ljudsku vrstu, a koje se razvilo tijekom evolucije jer povećava vjerojatnost preživljavanja i reprodukcije. Međutim, osim što topla emocionalna veza majke i djeteta povećava vjerojatnost preživljavanja, ona također utječe na razvoj i funkcioniranje pojedinca kroz cijeli život. Ne samo prva privrženost skrbniku² u ranom djetinjstvu, nego i trenutna kvaliteta privrženosti značajnim drugima³ utječu na mnoge aspekte života. U mnogim istraživanjima ispitivana je veza privrženosti s psihološkom prilagodbom i psihosocijalnim funkcioniranjem. Kao jedna od mjera psihološke prilagodbe najčešće se koriste skale samopoštovanja. Vjeruje se da se samopoštovanje razvija kroz interakciju sa značajnim drugima, a posebno važan period u tom razvoju je rano djetinjstvo. To se poklapa sa teorijom privrženosti koja naglašava kako dijete, pa i odrasla osoba, zaključuje o svojoj vrijednosti na temelju toga kako se njegov objekt privrženosti (skrbnik za dijete, partner za odraslu osobu) odnosi prema njemu. Osim samopoštovanja, u vezu s kvalitetom privrženosti dovedeno je i socijalno funkcioniranje, jer se vjeruje da kvaliteta odnosa s objektima privrženosti uvelike utječe na naše gledanje socijalnog svijeta i očekivanja o drugima, te time povećava ili smanjuje naše socijalne vještine i time utječe i na osjećaje bliskosti s drugima i usamljenost. Budući da je privrženost povezivana s mnogim aspektima prilagodbe, za očekivati je da će imati utjecaja i na opće zadovoljstvo životom. U ovom su istraživanju bila izabrana upravo ta tri aspekta psihološke prilagodbe: samopoštovanje, usamljenost i zadovoljstvo životom, kako bi se ispitalo koliko i kako su povezani s privrženosti u odrasloj dobi.

Ispitane su i razlike u zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti s obzirom na spol sudionika u istraživanju.

---

¹ osoba kojoj je pojedinac privržen

² pod tim pojmom podrazumijevamo odraslog pojedinca koji je primarni skrbnik djetetu i objekt privrženosti, najčešće majka

³ roditelji, vršnjaci, romantični partneri i sl.

1.1. Teorija privrženosti

Teorija privrženosti primarno se bavi vezom koja nastaje između djeteta i skrbnika i njenim posljedicama na samopoimanje i razvoj stavova o socijalnom svijetu. Početak teorije privrženosti veže se uz rad Johna Bowlbyja, koji je radeći u instituciji za neprilagođenu djecu primijetio da su veliki poremećaji u odnosu majka-dijete povezani s kasnijom psihopatologijom djeteta. Osim utjecaja odnosa s majkom na kasniji razvoj, Bowlby je naglasio i njegovu trenutnu važnost za dijete. Bowlby i Robertson (Cassidy, 1999) primijetili su da odvajanje od majke uzrokuje ljutiti protest djeteta i očaj, čak i kad drugi odrasli hrane i brinu se za dijete. To se nije slagalo s tadašnjim mišljenjem psihoanalitičara i teoretičara socijalnog učenja, koji su smatrali da važnost veze majka-dijete proistječe iz činjenice da majka hrani dijete, pa dijete onda povezuje majku sa zadovoljstvom. Bowlby je razvio teoriju privrženosti pod utjecajem Lorenzovih i Harlowljevih istraživanja na životinjama, te kasnije i Ainsworthovinih opažanja dojenčadi, koja dokazuju da dojenčad kao i mladunci životinja postaju vezani uz odrasle koji ih ne hrane. Odbacivši tradicionalne teorije psihoanalize i socijalnog učenja, Bowlby je koristio spoznaje evolucijske biologije, etologije, razvojne psihologije i kognitivnih znanosti kako bi 50-ih godina prošlog stoljeća formulirao novu teoriju koja objašnjava djetetovu povezanost s majkom kao posljedicu evolucijskih pritisaka. Dakle, djetetova snažna privrženost majci nije rezultat asocijacijskog učenja nego je rezultat potrebe za blizinom majci koja se razvila kroz proces prirodne selekcije. Prirodna selekcija davala je prednost privrženom ponašanju jer ono povećava vjerojatnost blizine djeteta skrbniku (najčešće majci), a ona povećava vjerojatnost zaštite od grabljivaca i preživljavanja. Neka ponašanja dojenčadi daju majci signal da je dijete zainteresirano za interakciju i tako privlače majku djetetu (smješkanje, vokaliziranje), neka ponašanja dojenčadi su averzivna i privlače majku djetetu da bi prekinula to ponašanje (plač), a neka ponašanja približavaju dijete majci (prilaženje i slijeđenje). Tri su ključna obilježja privrženosti koja pojedini odnosi moraju imati da bi bili smatrani odnosima privrženosti (Smojver-Ažić, 1999):

- 1) traženje bliskog fizičkog kontakta s objektom privrženosti,
- 2) korištenje objekta privrženosti kao *sigurne baze* iz koje se istražuje okolina, ali i kao *utočišta* u koje se vraća u stresnim situacijama, i
- 3) *separacijski prosvjed* pri odvajanju od objekta privrženosti.

1.1.1. Normativni razvoj privrženosti

Bowlby je razvoj privrženosti podijelio u četiri faze (Marvin i Britner, 1999), od kojih se tri odvijaju tijekom prve godine života, a četvrta počinje negdje oko djetetovog četvrtog rođendana. One su:

1. Faza orijentacije bez diskriminacije specifične osobe. Djeca ubrzo nakon rođenja reaguju na način kojim osiguravaju da će se odrasli brinuti o njemu. Sve reakcije djeteta služe tome da dijete privuče i zadrži odraslu osobu u svojoj blizini. Ali u ovoj fazi dojenče jednako reagira na svaku odraslu osobu. Ako su odgovori skrbnika u skladu s djetetovim privrženim ponašanjem (smješkanje, plač npr.), tada je uspostavljen stabilan odnos. Ova faza traje do između 8. i 12. tjedna starosti.
2. Faza u kojoj su orijentacija i signali usmjereni prema jednoj ili više specifičnih osoba. Dijete počinje preferirati određene osobe. Razlikuje svoje ukućane od drugih osoba koje sreće. Privržena ponašanja sada su usmjerena prema skrbnicima, i dijete sada ima više kontrole nad odnosom i više inicira ponašanje privrženosti kroz plač, smješkanje, vokalizaciju i vizualno-motornu orijentaciju.
3. Faza održavanja blizine sa specifičnom osobom pomoću pokreta i signala. Počinje između 6. i 9. mjeseca. Tada dijete postaje potpuno privrženo jednom skrbniku, a paralelno s tim događaju se značajne promjene u djetetovom motornom, kognitivnom i govornom razvoju. Lokomocija omogućuje djetetu da prati skrbnika, ali i da istražuje okolinu. Djeca sada koriste skrbnika kao sigurnu bazu iz koje istražuju okolinu i utočište u koje se vraćaju kada su uznemireni. Uvjeti koji dovode do te uznemirenosti i aktiviraju privrženost mogu biti vanjski: opasnost, čudni događaji, nepovoljni okolinski uvjeti (hladnoća npr.), odvojenost od skrbnika (majke); ili unutarnji: bolest, umor, emocionalna neugoda.
4. Faza formiranja odnosa partnerstva. Između 3. i 4. godine odnos djeteta i skrbnika dobiva kvalitetu partnerstva, jer dijete sada može istodobno razmatrati svoje planove i skrbnikove planove kako bi održavalo blizinu skrbniku. Dijete shvaća da skrbnik ima svoje vlastite namjere i može utjecati na te namjere i planove kroz dogovaranje, a ne samo se prilagođavati objektu privrženosti.

Ovakav slijed faza u razvoju privrženosti smatra se normativnim, i nađen je u različitim kulturama u istom obliku unatoč velikim razlikama u odgojnim metodama.

1.1.2. Individualne razlike u kvaliteti privrženosti i unutarnji radni modeli

Iako sva djeca razviju privrženost (čak i prema roditeljima koji ih zanemaruju ili zlostavljaju), nisu sva sigurno privržena. Postoje izrazite individualne razlike u kvaliteti privrženosti. Bowlby ih objašnjava unutarnjim radnim modelima ili reprezentacijama objekta privrženosti, sebe i okoline. Unutarnji radni modeli osnivaju se na iskustvu s objektom privrženosti i omogućuju djetetu da anticipira buduće događaje i bira određena privržena ponašanja u određenoj situaciji. Sigurna privrženost se razvija kad dijete ima unutarnji radni model objekta privrženosti koji je dostupan i osjetljiv na njegove potrebe, a kada dijete nema takav model objekta privrženost (majke) ono je nesigurno privrženo (Cassidy, 1999). Main, Kaplan i Cassidy (1985, prema Collins i Read, 1990) također smatraju da individualne razlike u stilovima privrženosti u pozadini imaju individualne razlike u mentalnim reprezentacijama sebe u vezama privrženosti, te da se sigurni i razne vrste nesigurnih stilova privrženosti najbolje razumiju u terminima određenih tipova mentalnih modela veza, modela koji usmjeravaju ne samo emocije i ponašanje, nego i pažnju, pamćenje i mišljenje. Unutarnji radni modeli uključuju emocije, vjerovanja, očekivanja, strategije i pravila za selektivnost pažnje, interpretaciju informacije i organizaciju memorije. Unutarnji radni model je skup pravila za organiziranje informacija relevantnih za privrženost.

Poseban doprinos teoriji privrženosti dala su opažanja Mary Ainsworth, koja je bila član Bowlbyjevog istraživačkog tima. Opažala je ponašanja majki i dojenčadi u prirodnim uvjetima. Kasnije je razvila postupak za opažanje tzv. nepoznate situacije, koja je potakla brojne studije individualnih razlika u kvaliteti privrženosti.

«Test nepoznate situacije» je polustandardizirana laboratorijska procedura za ispitivanje privrženosti djece stare od 11 do 18 mjeseci, a sastoji se od 8 epizoda koje traju po 3 minute (Kobak, 1999). Tijekom tih osam epizoda, izmjenjuju se situacije kada je dijete u prostoriji s majkom, sa strancem ili samo. Ainsworthova je pretpostavljala da će stres uslijed majčinog odlaska tj. separacije aktivirati privrženo ponašanje djeteta i prekinuti ponašanje eksploracije. Vrhunac eksploracije događa se kada je dijete samo s majkom, što odražava korištenje majke kao sigurne baze za istraživanje okoline. Vrhunac separacijskog protesta (plakanje i traženje majke) događa se kada je dijete ostavljeno samo. Ponašanje privrženosti (traženje blizine i kontakta) raste kontinuirano sve do 8. epizode kada je dijete ponovo sjedinjeno s majkom. Kako je i očekivala, Ainsworthova je našla da kako raste aktiviranost privrženog ponašanja, tako opadaju ponašanja eksploracije tijekom 8 epizoda.

Koristeći paradigmu nepoznate situacije Ainsworth (1978, prema Weinfield, Sroufe, Egeland i Carlson, 1999) je otkrila da djeca različito reagiraju na odvojenost od majke i ponovni sastanak s njom, na temelju čega je identificirala 3 tipa privrženosti: sigurni, u koji se ubraja oko 65% djece, izbjegavajući, u koji se ubraja oko 25% djece, i ambivalentni ili opirući, u koji se ubraja oko 10% djece, a kasnije su Main i Solomon dodali i 4. tip: dezorganizirani. U podlozi tih razlika, smatrali su Bowlby i Ainsworth, nalaze se različita očekivanja djeteta o dostupnosti i osjetljivosti majke, tj. različiti unutarnji radni modeli. Sigurno privržena djeca više istražuju svoju okolinu jer iz iskustva znaju da će njihov skrbnik (majka najčešće) biti tu ako se opasnost ukaže i utješiti ih. Model skrbnika kao osjetljivog na potrebe djeteta povezan je i s djetetovim modelom sebe kao uspješnog, što ima implikacije na kasnije samopouzdanje i druge socijalne veze. Nesigurno privržena djeca nisu imala iskustva sa skrbnikom koji bi bio konzistentno dostupan i utješio ih kad se opasnost ukazala, nego su njihovi skrbnici bili neosjetljivi ili nekonzistentno osjetljivi na djetetovo traženje pažnje. Takva djeca ne mogu bez straha istraživati svoju okolinu, što nepovoljno utječe na njihovo samopouzdanje i uspješno ovladavanje okolinom. Izbjegavajuće privržena djeca navikla su na odbijanje od svojih skrbnika, te modificiraju svoje privrženo ponašanje tako da izbjegavaju skrbnika i time smanjuju očekivano odbijanje. Ambivalentno ili opiruće privržena djeca koja nisu sigurna u dostupnost svojih skrbnika, pokazuju ljutito opiranje koje služi zadržavanju skrbnika u svojoj blizini. Djeca s dezorganiziranim tipom privrženosti ispoljavaju konfliktna i dezorijentirana ponašanja prema skrbniku bez konzistentne strategije. Ainsworthova je identificirala dvije dimenzije prema kojima se razlikuju njena tri stila privrženosti (Collins i Read, 1990): prva se dimenzija odnosi na traženje i održavanje bliskog fizičkog kontakta sa skrbnikom, i razlikuje izbjegavajuće privrženu od sigurno i ambivalentno privržene djece; druga dimenzija odnosi se na veliku separacijsku anksioznost, i razlikuje ambivalentno privrženu od sigurno i izbjegavajuće privržene djece.

Iz najranije privrženosti skrbnicima dijete uči što može očekivati od drugih i kako će se drugi ponašati prema njemu. Dijete prema kojem je skrbnik konzistentno bio osjetljiv, gleda druge kao osjetljive na njegove potrebe i dostupne, a sebe kao nekog tko zaslužuje takav tretman. Ti unutarnji radni modeli se prenose u nove veze i nova iskustva, vodeći djetetova očekivanja i ponašanje. Uvođenje unutarnjih radnih modela u teoriju privrženosti omogućuje joj cijeloživotnu perspektivu. Prema Bowlbyju (Thompson, 1999), rana privrženost ima utjecaj na kasniju prilagodbu preko pojedinačnih vjerovanja o sebi i o drugima. Razlike u sigurnosti privrženosti djeteta prema majci mogle bi imati značajan dugoročni utjecaj na kasnije intimne veze, pojam o sebi, čak i psihopatologiju. Sigurna ili nesigurna privrženost

majci u djetinjstvu može oblikovati mnoge aspekte ličnosti i kasnije psihosocijalno funkcioniranje, uključujući i socijalnost i samopoštovanje.

Kako se teorija privrženosti bavi socijalnim ponašanjem, očekivanjima pojedinca o sebi, drugima i vezama, iz nje proizlaze i predviđanja o pojedinčevom samopoštovanju i sposobnosti za stvaranje bliskih veza.

1.1.3. Kontinuitet i stabilnost privrženosti

Teorija privrženosti predviđa da će rana sigurnost privrženosti pozitivno utjecati na kasniji psihosocijalni razvoj, dakle, predviđa kontinuitet sigurne privrženosti kroz razvoj pojedinca. Osnova ovakvim predviđanjima je Bowlbyjev koncept unutarnjih radnih modela sebe i odnosa s drugima. Bowlby je vjerovao da ljudi sa sigurnim modelom odnosa s drugima očekuju i traže nove i stare odnose koje će karakterizirati podrška i zadovoljstvo, i njihova implicitna pravila za odnošenje prema drugima uzrokuju da se oni ponašaju prema drugima na otvoren i pozitivan način čime će zadobiti njihovu podršku. Nasuprot njima, ljudi s nesigurnim modelom odnosa će zbog nepovjerenja ugrađenog u njihova očekivanja o odnosima s drugima, očekivati manje potpore. Kada drugi ljudi negativno reagiraju na njihovo nepovjerenje i hladnoću, to potvrđuje njihova očekivanja o nepouzdanosti drugih. No iako unutarnji radni modeli vode iskustva u bliskim vezama, unutarnji radni modeli su i pod utjecajem iskustava u bliskim vezama. Nekoliko čimbenika održava stabilnost unutarnjih radnih modela. Prvo, pojedinci biraju okolinu koja se uklapa u njihova vjerovanja o sebi i drugima, pa su tako česti parovi ambivalentnih i izbjegavajućih ljudi, jer ovisni ambivalentni partner potvrđuje vjerovanje izbjegavajućeg partnera da je bolje ne biti preblizak s drugima, dok izbjegavajući partner potvrđuje vjerovanja ambivalentnog partnera da drugi ne žele biti toliko bliski koliko on/ona to želi (Kirkpatrick i Davis, 1994). Drugo, unutarnji radni modeli sami sebe održavaju, pa osoba koja je nepovjerljiva prema drugima pristupa im neprijateljski, na što oni negativno reagiraju, što opet potvrđuje pojedinčevo nepovjerenje prema drugima. I treće, pristranosti u procesiranju informacija navode ljude da percipiraju socijalne događaje sukladno svojim mentalnim modelima, pa će osoba u slučaju nedovoljno definiranih znakova iz socijalne okoline percipirati te znakove tako da potvrđuju njene unutarnje radne modele socijalnog svijeta i sebe. Unutarnji radni modeli služe kao nesvjesna implicitna pravila za odnošenje prema drugima, i kao takvi osiguravaju kontinuitet obrazaca privrženosti od dojenačke do odrasle dobi.

Longitudinalna istraživanja privrženosti od dojenačke dobi do rane odrasle dobi govore u prilog stabilnosti privrženosti. Waters i sur. (1995, prema Allen i Land, 1999) su našli da je sigurnost privrženosti 21-godišnjaka podudarna s njihovom sigurnošću u «nepoznatoj situaciji» u dojenačkoj dobi u 70% slučajeva. Kada su iz analize izuzeti ispitanici koji su doživjeli značajan životni događaj za koji se pretpostavlja da izmjenjuje obrazac privrženosti (npr. smrt roditelja), podudarnost sigurnosti privrženosti u dojenačkoj i ranoj odrasloj dobi bila je 78%. Main 1997. također nalazi visoku podudarnost između klasifikacija u stil privrženosti u dojenačkoj dobi i klasifikacija na temelju *Intervjua privrženosti u odrasloj dobi*, u dobi od 19 godina.

Stabilnost privrženosti u odrasloj dobi mjerena kategorijalnim mjerama u rasponu od jednog tjedna do četiri godine, pokazuje da se promjena u klasifikaciji privrženosti kroz određeno razdoblje javlja u jednom od četiri slučaja. Kada se u obzir uzme ograničena pouzdanost kategorijalnih mjera, ovi podaci ukazuju na stabilnost privrženosti. Privrženost procijenjena intervjuom pokazuje veću stabilnost od one procijenjene samoprocjenama (Feeney, 1999).

1.1.4. Privrženost u adolescenciji i odrasloj dobi

Bowlby (1979, prema Hazan i Zeifman, 1999) je vjerovao da privrženost funkcionira «od kolijevke do groba». Istraživanja na području privrženosti u odrasloj dobi oslanjaju se na dvije Bowlbyjeve pretpostavke: 1) da je organizacija privrženosti stečena u ranom djetinjstvu relativno stabilna kroz cijeli život, i 2) da su veze sa romantičnim partnerima prototip privrženosti u odrasloj dobi. Bowlby je vjerovao da su veze u kojima seksualni partneri jedno drugom služe kao izvor sigurnosti, prototipovi privrženosti u odrasloj dobi. Roditelji ostaju trajne komponente u hijerarhiji privrženosti, ali s vremenom zauzimaju sekundarnu poziciju po važnosti, a partneri postaju najvažniji objekti privrženosti.

Iz perspektive teorije privrženosti, adolescencija je prijelazni period u kojem adolescenti nastoje biti manje ovisni o primarnim objektima privrženosti tj. roditeljima, jer uviđaju da veze s vršnjacima mogu bolje zadovoljiti njihove sadašnje potrebe nego što to mogu njihovi roditelji. No, tijekom adolescencije i često i rane odrasle dobi, mladi ljudi će se još uvijek obraćati roditeljima u vremenima pojačanog stresa i koristiti ih kao objekte privrženosti. Adolescenti mogu istraživati mogućnosti samostalnog života djelomično i zbog toga što znaju da će njihovi roditelji biti dostupni ako ih oni budu trebali. To potvrđuju i istraživanja koja ukazuju na visoku korelaciju između adolescentskog traženja autonomije i sigurne privrženosti roditeljima (Lee i Bell, 2003; Lapsley i Edgerton, 2002). Tijekom srednje

adolescencije odnosi s vršnjacima počinju preuzimati sve više funkcija kao izvori intimnosti, povratne informacije o socijalnom ponašanju, informacija, socijalnog utjecaja, i na kraju privrženosti i partnerstva. Rastuća potreba za neovisnošću od roditelja stvara dodatni pritisak kako bi adolescenti počeli koristiti vršnjake kao objekte privrženosti. Do kraja adolescencije većina mladih formira dugoročne veze, s romantičnim partnerima ili bliskim prijateljima, koje imaju sve odlike privrženosti. Dakle, adolescencija nije period u kojem potrebe privrženosti nestaju, nego prijelaz u kojem se te potrebe postupno usmjeravaju prema vršnjacima (Allen i Land, 1999).

Bowlby (Allen i Land, 1999) je naglašavao važnost privrženosti roditeljima od predadolescencije do rane odrasle dobi, tvrdeći da su bezuvjetno povjerenje u dostupnost objekta privrženosti (roditelja) i njegova podrška temelj stabilne ličnosti. Čak i u ranoj odrasloj dobi većina pojedinaca još uvijek smatra roditelje svojim objektima privrženosti, iako tada sve više njih počinje smatrati romantične partnere svojim primarnim objektom privrženosti. Hazanova i Shaver (1987, prema Collins i Read, 1990) su predložili da je romantična ljubav proces stvaranja privrženosti koji dijeli ključne karakteristike s privrženosti između djeteta i skrbnika. Dakle, razlog zbog kojeg vezu s romantičnim partnerom možemo nazvati privrženošću su neke njene karakteristike koje su iste kao i kod privrženosti djeteta skrbniku: održavanje blizine objektu privrženosti i traženje fizičkog kontakta s njim, sposobnost objekta privrženosti da utješi, korištenje objekta privrženosti kao sigurne baze za druga ponašanja i utočišta u uvjetima pojačanog stresa, te anksioznost kad je objekt privrženosti nedostupan. Iako se mnoga istraživanja privrženosti u odrasloj dobi bave upravo romantičnim vezama kao vidom privrženosti, uz brojne sličnosti postoje i značajne razlike između djetetove privrženosti roditelju i privrženosti odrasle osobe partneru. Romantične veze su recipročne a ne asimetrične kao veza djeteta i skrbnika. Uz to, pojedinci ulaze u vezu s dugom povijesti privrženosti roditeljima i drugim značajnim osobama i partnerima, dok je djetetu skrbnik prvi objekt privrženosti.

1.1.5. Tipovi privrženosti u odrasloj dobi i njihovo mjerenje

George, Kaplan i Main su (1985, prema Crowell, Fraley i Shaver 1999) konstruirali *Intervju za privrženost u odrasloj dobi* AAI (Adult Attachment Interview), koji ispituje reprezentativne modele stvorene u djetinjstvu i njihov utjecaj na sadašnje veze. Na temelju dobivenih odgovora pojedinac se svrstava u jednu od tri kategorije koje korespondiraju sigurnom, izbjegavajućem i ambivalentnom tipu privrženosti dojenčadi prema Ainsworthovoj.

George, Kaplan i Main su te tipove privrženosti nazvali sigurna, zaokupljena (ambivalentna kod Ainsworthove) i odbijajuća privrženost (izbjegavajuća kod Ainsworthove). Kobak i Sceery (1988) dobivaju učestalost klasifikacije u sigurni tip privrženosti od 53%, u odbijajući od 32%, i u zaokupljeni od 15%.

Hazanova i Shaver (1987, prema Crowell i sur, 1999), socijalni psiholozi, konstruirali su instrument koji mjeri privrženost romantičnim partnerima, koji se sastoji od tri odlomka koja opisuju tri tipa privrženosti paralelna s onim Ainsworthove: sigurni, izbjegavajući i ambivalentni (tablica 1.1.). Ispitanici sami sebe klasificiraju u jedan od tri tipa privrženosti. Sigurni tip privrženosti odlikuje lakoća zблиžavanja s drugima, spremnost da ovise o drugima i da drugi ovise o njima. Izbjegavajući tip okarakteriziran je neugodom pri zблиžavanju s drugima, nepovjerenjem prema tim drugima i nespremnosti da ovise o njima. Pojedinci koji se opisuju ambivalentnim tipom (zaokupljeni tip prema Bartholomewovoj) smatraju da drugi nisu spremni zблиžiti se s njima koliko bi oni to htjeli, žele biti jako bliski s partnerima i boje se da će ih partneri napustiti. Hazan i Shaver (1987, prema Lyddon i Bradford, 1993) dobivali su da se sigurni tip javlja u 56% slučajeva, izbjegavajući u 24% i ambivalentni u 20% slučajeva.

Collins i Read (1990) na temelju kategorijalne mjere privrženosti Hazanove i Shavera stvaraju upitnik privrženosti tako da odlomke tipova privrženosti rastavljaju na pojedine tvrdnje na koje se odgovara na skali Likertovog tipa.

Tablica 1.1. Mjera stila privrženosti u odrasloj dobi Hazanove i Shavera (Collins i Read, 1990)

Sigurna privrženost	Relativno mi je lako zблиžiti se s drugima, te se osjećam ugodno kada oni ovise o meni i ja o njima. Ne brinem se često da ću biti napušten/a ili da će mi se netko previše približiti.
Izbjegavajuća privrženost	Osjećam se malo nelagodno kada sam blizak/bliska s drugima; teško im vjerujem, te si ne dopuštam da budem zavisna/zavisan o njima. Nervozan/nervozna sam kada mi se netko previše približi, drugi često žele biti intimniji nego što sam spreman/spremna.
Ambivalentna privrženost	Mislim da drugi ne žele biti bliski onoliko koliko ja to želim. Često se bojim da me partner ne voli, ili da će me napustiti. Želim se potpuno poistovjetiti s drugom osobom, što ponekad uplaši i otjera ljude.

Bartholomew i Horowitz (1991) proširili su model Hazana i Shavera dijeleći izbjegavajući tip privrženosti na dva podtipa: odbijajući i plašljivi (tablica 1.2.). Plašljivo privrženi žele blisku vezu, ali bliskost im je neugodna jer strahujući od odbacivanja, teško vjeruju drugima i teško ovise o njima. Oni imaju negativan model i sebe i drugih. Plašljivi stil je kombinacija

ambivalentne i izbjegavajuće privrženosti iz modela Hazana i Shavera, te se povezuje i sa dezorganiziranim tipom privrženosti u djetinjstvu koji je čest kod zlostavljane i zanemarivane djece. Odbijajuće privrženi osjećaju se dobro i bez bliske veze, i žele neovisnost. Oni imaju pozitivan model o sebi, ali negativan o drugima. Zaokupljeno privrženi odgovaraju opisu ambivalentnog tipa u modelu Hazanove i Shavera, tj. previše su zaokupljeni bliskim odnosima, osobno zadovoljstvo ovisi o tome kako ih drugi prihvaćaju, podcjenjuju se. Oni imaju pozitivan model o drugima ali negativan o sebi. Odbijajući i zaokupljeni stilovi su posebno zanimljivi zbog nepodudarnosti između modela o sebi i modela o drugima. Kada su izloženi negativnim socijalnim informacijama tj. odbijanju od drugih, odbijajuće privrženi tada umanjuju važnost tih drugih kako bi i dalje održali visoko samopoštovanje, dok zaokupljeno privrženi okrivljuju sebe kada ih drugi odbacuju kako bi sačuvali pozitivan model o drugima. I na kraju, sigurno privrženi odrasli cijene intimnost i održavaju bliske odnose bez gubitka osobne autonomije. Oni imaju pozitivan model i sebe i drugih. Svaki od ova četiri prototipa privrženosti okarakteriziran je specifičnim sklopom regulacije emocija i interpersonalnog ponašanja (Griffin i Bartholomew, 1994). Bartholomew i Horowitz (1991) dobivaju sljedeću učestalost tipova privrženosti: sigurni tip 47%, odbijajući tip 18%, zaokupljeni tip 14%, i plašljivi tip 21%.

Tablica 1.2. Mjera stila privrženosti u odrasloj dobi Bartholomewove i Horowitz (1991)

Sigurna privrženost	Lako mi je emocionalno se zbliziti s drugima. Osjećam se ugodno kad ovisim o drugima i kada oni ovise o meni. Ne brinem se da me drugi neće prihvatiti ili da ću ostati sam/a.
Plašljiva privrženost	Osjećam nelagodu kada postajem blizak/bliska s drugima. Želim emocionalno blisku vezu, ali mi je teško u potpunosti vjerovati drugima, ili ovisiti o njima. Bojim se da ću biti povrijeđen/a ako si dozvolim da postanem preblizak/prebliska s drugima.
Zaokupljena privrženost	Želim se potpuno emocionalno zbliziti s drugima, ali često mi se čini da drugi ne žele biti bliski onoliko koliko to ja želim. Osjećam se nelagodno kad nisam u bliskom odnosu, ali ponekad se brinem da drugima nisam toliko važna koliko su oni važni meni.
Odbijajuća privrženost	Osjećam se dobro bez bliskog emocionalnog odnosa. Jako mi je važno osjećati se nezavisno i samodovoljno, i više volim kad ne ovisim o drugima i kad drugi ne ovise o meni.

U podlozi četverodijelne tipologije privrženosti (sigurni, zaokupljeni, odbijajući i plašljivi tip) nalaze se dvije dimenzije: model o sebi i model o drugima (Slika 1). Model o sebi može biti pozitivan (sebe vide kao vrijedne ljubavi i pažnje) ili negativan (misle da ne zavrjeđuju ljubav). Isto tako i model o drugima može biti pozitivan (vide druge kao dostupne i brižne), ili

negativan (vide druge kao nepouzdana ili odbijajuće). Modeli o sebi i drugima grade se na iskustvu s objektima privrženosti. Dijete procjenjuje kakvo je ono samo i kakvi su drugi ljudi iz načina na koji ga roditelji vide i kako se ponašaju prema njemu. Ta internalizirana iskustva iz djetinjstva grade unutarnje radne modele o sebi i drugima i time utječu na interpersonalne odnose tijekom cijelog života.

Dimenzije modela o sebi i modela o drugima također se mogu objasniti u terminima «ovisnosti ili anksioznosti» (model o sebi) i «izbjegavanja» (model o drugima) (Bartholomew i Horowitz, 1991). Ovisnost varira od niske (pozitivna slika o sebi je internalizirana i ne ovisi o vanjskoj validaciji od strane drugih), do visoke (slika o sebi se održava samo na temelju prihvaćanja od strane drugih). Izbjegavanje intimnosti predstavlja stupanj u kojem ljudi izbjegavaju bliskost s drugima zbog očekivanja odbacivanja. Prema tome, sličnost odbijajućeg i plašljivog tipa privrženosti je u tendenciji ka izbjegavanju bliskosti, a razlikuju se prema stupnju u kojem njihova slika o sebi ovisi o prihvaćenosti od strane drugih. Zaokupljeni i plašljivi tip slični su po ovisnosti o drugima u održavanju pozitivne slike o sebi, a razlikuju se prema spremnosti da se upuste u bliske veze s drugima.

Autori dvodimenzionalnog modela potvrdili su valjanost ovog modela koristeći različite metode ispitivanja, od samoprocjena, procjena prijatelja, partnera i uvježbanih procjenjivača do intervjua (Bartholomew i Horowitz, 1991; Griffin i Bartholomew, 1994). Pojedinci svrstani u ova 4 stila privrženosti razlikuju se u očekivanom smjeru po osobinama koje su povezane sa modelima o sebi i drugima, kao što su samopoštovanje i socijalnost. Osim konstruktne valjanosti, autori ističu i njegovu diskriminativnu valjanost koja se očituje u niskim korelacijama među dimenzijama privrženosti unutar metode ispitivanja, i konvergentnu valjanost koja se očituje u umjereno visokim korelacijama među istim dimenzijama privrženosti na različitim metodama ispitivanja (Garbarino, 1998).

		MODEL O SEBI (ovisnost ili anksioznost)	
		POZITIVAN (niska)	NEGATIVAN (visoka)
MODEL O DRUGIMA (izbjegavanje)	POZITIVAN (nisko)	SIGURNI TIP Ugoda s intimnošću i autonomijom	ZAOKUPLJENI TIP Zaokupljeni odnosima, pretjerano ovisni
	NEGATIVAN (visoko)	ODBIJAJUĆI TIP Umanjuju važnost privrženosti, neovisni	PLAŠLJIVI TIP Strah od bliskosti, društveno izbjegavanje

Slika 1. Dvodimenzionalni model odrasle privrženosti Kim Bartholomew (Bartholomew i Horowitz, 1991).

Brennan, Clark i Shaver su (1998, prema Bretherton i Munholland, 1999) koristeći postojeće mjere samoprocjene privrženosti koje se baziraju na kategorijama, identificirali dvije bipolarne dimenzije: sigurnost-anksioznost i bliskost-izbjegavanje, koje podsjećaju na dimenzije u podlozi klasifikacija dojenčadi na temelju «nepoznate situacije» koje je predložila Mary Ainsworth. Dimenzija anksioznosti bavi se temama tipičnim za ambivalentni stil privrženosti, kao što su strah od napuštanja i potreba za ekstremnom bliskošću. Dimenzija izbjegavanja tj. udobnosti s bliskošću kreće se od lakog zbližavanja s drugima do neugode kada odnosi postanu bliski. Iz ove dvije dimenzije mogu se dobiti iste 4 kategorije privrženosti kao u modelu Bartholomewove. Odbijajuće i plašljivo privrženi postižu više rezultate na dimenziji izbjegavanja, što ukazuje na to da je dimenzija izbjegavanja usko povezana s modelom o drugima. Zaokupljeno i plašljivo privrženi postižu više rezultate na dimenziji anksioznosti, što ukazuje na povezanost te dimenzije s modelom o sebi (Feeney, 1999).

1.2. Privrženost i psihološka prilagodba

Psihološka prilagodba odnosi se na kakvoću psihološkog funkcioniranja, specifičnije na samoprihvatanje, prihvaćanje od strane drugih i sposobnost ostvarenja ciljeva od osobne i društvene važnosti (Smojver-Ažić, 1999). Kod ispitivanja psihološke prilagodbe studentske populacije najčešće se koriste upitnici samopoštovanja, kompetentnosti, osobnog zadovoljstva, percepcije socijalne podrške, usamljenosti, depresije, anksioznosti i percepcije tjelesnih simptoma (Smojver-Ažić, 1999). Kvaliteta privrženosti povezivana je s raznim aspektima psihološke prilagodbe i to sa: samopoštovanjem (Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997; Cassidy, 1988; Fass i Tubman, 2002; Laible, Carlo i Roesch, 2004), slikom o sebi (O'Koon, 1997), socijalnom kompetencijom (Cohn, 1990; Kobak i Sceery; 1988; Kenny, 1994), socijalnom podrškom (Moller, Fouladi, McCarthy i Hatch, 2003), usamljenošću (DiTommaso, Brannen-McNulty i Ross, 2002; Chipuer, 2001; Moore i Leung, 2002), te prilagodbom na studij (Lapsley, Rice i FitzGerald, 1990). Na velikom uzorku hrvatskih studenata utvrđeno je da je sigurna privrženost roditeljima povezana s većim samopoštovanjem, manjom usamljenošću te većim općim zadovoljstvom životom, i drugim mjerama prilagodbe (Smojver-Ažić, 1999). Armsden i Greenberg (1987; prema McCarthy, Brack, Brack, Hsin-tine i Carlson, 1998) izvještavaju da je privrženost roditeljima i vršnjacima u adolescenciji i ranoj odrasloj dobi prediktor samopoštovanja, zadovoljstva životom, depresivnosti i anksioznosti.

Privrženost je povezana s psihološkom prilagodbom najvjerojatnije preko nesvjesnog djelovanja unutarnjih radnih modela. Budući da unutarnji radni model predstavlja osnovnu organizaciju kognicije, emocija i ponašanja, možemo očekivati da će se privrženost manifestirati u raznim aspektima samopoimanja, emocionalnom reagiranju i interpersonalnim odnosima. Dakle, možemo očekivati da će kvaliteta privrženosti biti povezana sa samopoštovanjem, usamljenošću i zadovoljstvom životom, kao vidovima psihološke prilagodbe.

1.2.1. Samopoštovanje

Samopoštovanje je evaluativni aspekt samopoimanja koje je u psihologiju uveo William James (Vasta, Haith i Miller, 1998). James je pojam o sebi ili samopoimanje dijelio na egzistencijalni pojam o sebi ili «ja kao subjekt», i empirijski pojam o sebi ili «ja kao objekt». «Ja kao subjekt» se odnosi na osjećaj osobnog identiteta i svijest o vlastitom postojanju, dok

se «ja kao objekt» odnosi na opažanje svojih osobnih obilježja kao što su izgled, socijalni status, osobine ličnosti, inteligencija itd. Osim toga, James je razlikovao deskriptivni i evaluativni aspekt samopoimanja, samoopis i samopoštovanje. No ne slažu se svi autori s tom podjelom, neki smatraju da je samopoštovanje komponenta koja se gradi na sveukupnom samopoimanju te je nadređena drugim kategorijama samopoimanja. Samopoštovanje izražava globalno vrednovanje sebe. Rosenberg (1965; prema Bezinović, 1988) govori o postojanju globalnog samopoštovanja koje je opći osjećaj vlastite vrijednosti, tj. pozitivni ili negativni stav prema sebi kao osobi. Ljudi s visokim samopoštovanjem cijene sebe, smatraju se vrijednima poštovanja i imaju općenito pozitivno mišljenje o sebi, dok ljudi s niskim samopoštovanjem ne prihvaćaju sebe, podcjenjuju se i imaju općenito negativno mišljenje o sebi. James je smatrao da samoevaluacija tj. samopoštovanje proizlaze iz procjene naše kompetencije u određenim područjima koja su nam značajna za samopoštovanje.

Značajni drugi su važan izvor informacija za razvoj samopoimanja (Cassidy, 1988). Pri stvaranju slike o sebi oslanjamo se na informacije koje od drugih ljudi dobivamo o sebi kroz njihovo ponašanje prema nama. Dakle, mi vidimo sebe onako kako nas vide značajni drugi tj. za dijete su to roditelji ili bilo koji drugi primarni skrbnici, a kasnije i vršnjaci i drugi značajni odrasli, a za odraslu osobu to su prvenstveno partner, prijatelji i obitelj. Neki autori naglašavaju važnost ranog djetinjstva i interakcije s roditeljima kao najvažnijeg perioda za razvoj samopoimanja. To se slaže s Bowlbyjevom pretpostavkom o stvaranju unutarnjeg radnog modela o sebi koji se temelji na kvaliteti skrbi koju dijete prima od roditelja, a koji se odražava na samopoštovanje kroz cijeli život.

1.2.2. Privrženost i samopoštovanje

Privrženost se najčešće povezuje s globalnom mjerom samopoštovanja koja je konceptijski najbliža unutarnjem radnom modelu sebe. Ljudi s visokim samopoštovanjem prihvaćaju sebe i imaju pozitivno mišljenje o sebi, i oni su češće sigurno privrženi, pa se pretpostavlja da je takva pozitivna slika o sebi posljedica interakcija u ranom djetinjstvu sa skrbnikom osjetljivim na djetetove potrebe. Roditelji kroz interakciju s djetetom i bezuvjetno prihvaćanje djeteta razvijaju njegovu sliku o sebi i osjećaj vlastite vrijednosti tj. samopoštovanje. Bowlby (1973. i 1980, prema Cassidy, 1988) tvrdi da «self» tj. pojam o sebi, daje mehanizam kroz koji povezanost s objektom privrženosti može nastaviti svoj utjecaj kroz dulje vrijeme i u situacijama gdje taj objekt nije prisutan.

Collins i Read (1990) su na studentskoj populaciji našli značajnu povezanost samopoštovanja i privrženosti. Njihovi rezultati govore da pojedinci sa sigurnim stilom privrženosti imaju pozitivnije mišljenje o sebi od onih s izbjegavajućim ili ambivalentnim stilom privrženosti. Bartholomew i Horowitz (1991) nalaze dokaze za svoj dvodimenzionalni model. Rezultati njihova istraživanja govore da su sigurni i odbijajući tipovi privrženosti pozitivno povezani s mjerama samopoimanja, među kojima je i samopoštovanje, te da su sigurni i zaokupljeni tip pozitivno povezani sa socijalnošću, dok je odbijajući tip privrženosti povezan sa značajno nižom socijalnošću nego preostala tri tipa. Slične rezultate dobili su Griffin i Bartholomew (1994), potvrđujući još jednom valjanost dvodimenzionalnog modela privrženosti. Pozitivan model o sebi pozitivno je povezan s mjerama samopoimanja, osobito samopoštovanjem, a pozitivan model o drugima je pozitivno povezan s interpersonalnim funkcioniranjem.

1.2.3. Privrženost i socijalno funkcioniranje

Privrženost utječe na socijalno funkcioniranje preko dva procesa (Weinfield i sur., 1999). Prvi se odnosi na prenošenje očekivanja o drugima iz odnosa s objektom privrženosti na druge interpersonalne odnose. Tako sigurno privržena djeca dok se razvijaju nose sa sobom očekivanje da će drugi ljudi biti osjetljivi prema njima i da su oni sami vrijedni toga, pa će prilaziti vršnjacima s pozitivnim očekivanjima. Nesigurno privržena djeca odrastaju noseći sa sobom očekivanje da će se drugi prema njima odnositi nekonzistentno ili da će ih odbiti, te da oni sami nisu vrijedni da se s njima bolje postupa, što će imati destruktivan utjecaj na njihove odnose s vršnjacima (Cohn, 1990). Drugi proces kroz koji privrženost utječe na socijalno funkcioniranje je učenje komunikacije. Odnos s osjetljivim skrbnikom uči dijete da komunikacija slijedi znakove i odgovore svakog sudionika, dok odnos s neosjetljivim skrbnikom uči dijete da komunikacija nije usklađena interakcija nego serija slabo koordiniranih molbi i odgovora. Svi nosimo sa sobom vjerovanja kako bismo trebali reagirati na druge u komunikaciji i očekivanja kako će ti drugi reagirati na nas.

Ostavština rane privrženosti skrbniku vidi se i u boljim, fleksibilnijim i pozitivnijim socijalnim vještinama, ili pak ograničenim, nefleksibilnim i neprilagođenim socijalnim vještinama, koje su stečene u toj prvoj socijalnoj vezi. Kako se te vještine prenose i na druge okolnosti i socijalne partnere, izazvat će komplementarne odgovore od tih partnera, što onda održava te socijalne vještine. Stečene socijalne vještine još se više učvršćuju kroz biranje određenih socijalnih situacija i zahtjeva. Brojne studije potvrđuju povezanost rane sigurne

privrženosti i kasnije socijalne kompetencije, čak do srednje adolescencije (prema Thompson, 1999).

Trenutna organizacija privrženosti odraslih povezana je sa socijalnim funkcioniranjem, možda snažnije nego rana privrženost. Nesigurna privrženost dovodi do loše komunikacije i negativnih očekivanja o drugima, što rezultira problemima u socijalnom funkcioniranju. Diehl, Elnick, Bourbeau i Labouvie-Vief (1998) izvještavaju da će pojedinci koji postižu više rezultate na mjerama socijalnosti i interpersonalnog razumijevanja vjerojatno biti uvršteni u sigurnu ili zaokupljenu kategoriju privrženosti koje reflektiraju pozitivan model o drugima, nego u odbijajuću ili plašljivu kategoriju koje reflektiraju negativan model o drugima. Adolescenti s odbijajućim stilom privrženosti često odbijaju vršnjake koji bi im mogli postati bliski prijatelji (Kobak i Sceery, 1988). Prema procjenama vršnjaka, neprijateljstvo i slabe socijalne vještine povezani su s nesigurnom privrženošću studenata.

Tipovi privrženosti povezuju se s različitim potrebama za socijalnom podrškom i sposobnošću upotrebe te podrške. Sigurno privržene osobe imaju veću dostupnost podrške i više traže podršku kad su pod stresom. Izbjegavajuće privrženi se najviše povlače od socijalne podrške jer su u djetinjstvu usvojili takvo ponašanje tj. izbjegavanje bliskosti i traženja podrške, kao odgovor na odbijanje ili zanemarivanje od strane skrbnika kad su trebali njegovu podršku. Oni koriste obrambenu strategiju kompulzivnog oslanjanja samo na sebe kako bi izbjegli suočavanje sa neugodnim emocijama (Smojver-Ažić, 1999).

Generalizirana percepcija socijalne podrške odražava unutarnji model o drugima i tako posreduje između privrženosti i prilagodbe. Zimmermann i Grossmann (1997, prema Larose i Bernier, 2001) našli su da sigurno privrženi adolescenti imaju pozitivnije samopoimanje i percipiraju da dobivaju više emocionalne potpore od bliskih prijatelja nego zaokupljeno i odbijajuće privrženi. Larose i Bernier (2001) su našli dvije direktne veze između privrženosti mjerene *Intervjuom privrženosti za odrasle* i prilagodbe: odbijajuća privrženost povezana je s povučenošću, a zaokupljena privrženost povezana je s usamljenošću osobe. Kobak i Sceery (1988) našli su da odbijajuće privrženi adolescenti percipiraju da primaju manje podrške od obitelji nego zaokupljeno i sigurno privrženi adolescenti, što je u skladu s negativnim modelom o drugima koji imaju odbijajuće privrženi. Oba tipa nesigurne privrženosti manje traže potporu učitelja, ali samo odbijajuće privrženi imaju manju podršku vršnjaka.

1.2.4. Privrženost i usamljenost

Za funkcioniranje pojedinca važan je i osjećaj usamljenosti tj. nesrazmjer između željenih i stvarnih odnosa s drugima. Usamljenost je veća kod pojedinaca s lošim socijalnim vještinama. Usamljenost je usko povezana s percepcijom socijalne podrške, no iako ta dva konstrukta međusobno visoko koreliraju, različito koreliraju s relevantnim varijablama kao što su neke osobine ličnosti i raspoloženje (Russell, 1996). Usamljenost se povezuje s privrženošću preko unutarnjeg radnog modela o drugima. Osjećaj usamljenosti veći je kod izbjegavajuće privrženih pojedinaca koji ne osjećaju bliskost s drugima ni pripadnost grupi, dok su ambivalentno privrženi usmjereni na traženje bliskih odnosa. DiTommaso i sur. (2003) našli su da je veća socijalna usamljenost povezana s odbijajućim i plašljivim stilom privrženosti studenata (prema modelu od 4 kategorije), što je u skladu s ranijim istraživanjem Kobaka i Sceerya (1988) koji su našli da su veća usamljenost i manja socijalna podrška povezani s odbijajućim stilom (prema modelu od 3 kategorije).

1.2.5. Privrženost i zadovoljstvo životom

Osjećaj globalnog zadovoljstva životom proizlazi iz kumulativnih uspjeha u raznim specifičnim situacijama (Bezinović, 1988). Mjera općeg zadovoljstva vlastitim životom odražava osim doživljenih uspjeha i prosječnu razinu raspoloženja osobe tj. njegovo emocionalno stanje kroz dulje razdoblje ili čak kroz cijeli život pojedinca. Kao takvo, opće zadovoljstvo životom je pokazatelj kvalitete života i emocionalne prilagodbe. Osobe koje su sigurno privržene imaju prosječno višu razinu raspoloženja, manje su depresivne, i pretežno doživljavaju ugodne emocije, te će one pokazivati i veće opće zadovoljstvo svojim životom.

1.3. Spolne razlike u privrženosti

Mnogi autori nalaze konzistentne spolne razlike u privrženosti, osobito kod zaokupljenog stila privrženosti, gdje je veća zastupljenost žena (Kobak i Sceery, 1988; DiTommaso i sur., 2001). Na četverodijelnom modelu privrženosti nađena je veća zastupljenost žena s zaokupljenim stilom nego muškaraca, i veća zastupljenost muškaraca s odbijajućim stilom nego žena (Bartholomew i Horowitz, 1991). U nekim istraživanjima nađene su i spolne razlike u povezanosti privrženosti i prilagodbe. Moller i sur. (2003) nalaze pozitivnu povezanost usamljenosti i jednog aspekta odbijajuće privrženosti kod studentica, no ne i kod studenata. Istraživanja gdje je privrženost mjerena *Inventarom privrženosti vršnjacima i roditeljima* upućuju na veću povezanost privrženosti vršnjacima i prilagodbe kod ženskih nego kod muških ispitanika (Lapsley i sur., 1990; Allen, Moore, Kuperminc i Bell, 1998). Možda je privrženost jači prediktor prilagodbe za žene nego za muškarce, zbog moguće veće važnosti privrženosti u socijalnom razvoju žena (Lapsley, Varshney i Aalsma, 2000).

Carol Gilligan (1993) naglašava veću važnost privrženosti u razvoju žena. Ona ističe kako se velik dio razvojnih istraživanja u psihologiji oslanja na podatke dobivene na samo muškim ispitanicima, te su takve spoznaje o ljudskom razvoju pristrane naglašavajući veću važnost separacije, autonomije i individuacije nego privrženosti. Privrženost i separacija su teme koje se provlače kroz cjeloživotni ljudski razvoj. One su glavni pokretači razvoja dojenčadi, dok se u adolescenciji javljaju kao koncepti identiteta i intimnosti. Razvojni koncepti separacije (identitet) i privrženosti (intimnost), za koje se smatra da se normativno javljaju u slijedu, prvi tijekom adolescencije i drugi tijekom rane odrasle dobi, čini se da su kod žena spojeni ili se javljaju istodobno. Ta fuzija privrženosti i separacije predstavlja određeni rizik za žene u društvu koje nagrađuje separaciju. U ranoj odrasloj dobi kada su intimnost i identitet u konfliktu, veza između sebe i drugih dolazi u prvi plan. Ta veza sebe i drugih razlikuje se u iskustvima žena i muškaraca. U Gilliganinoj studiji (1981; prema Gilligan, 1993) o moralnom odlučivanju na uzorku studentica i studenata u dobi od 22 godine, studentice sebe opisuju u terminima privrženosti i veza s drugima. Dakle, identitet žena više je vezan uz privrženost i odnose s drugima, dok je identitet muškaraca više vezan uz separaciju i postignuće. Stoga, redoslijed pojavljivanja tema identiteta i intimnosti u tranziciji iz adolescencije u odraslu dob više opisuje razvoj muškaraca nego žena. Budući da žene grade svoj pojam o sebi oko privrženosti i odnosa s drugima više nego muškarci, poremećaji u tim odnosima znatnije utječu i na njihovo poimanje sebe.

Moguće je da žene percipiraju i stvaraju svoju socijalnu stvarnost drugačije nego muškarci, te da te razlike proizlaze iz različitih iskustava privrženosti. Stoga se može očekivati da će se žene različitih tipova privrženosti više razlikovati po psihološkoj prilagodbi nego muškarci različitih tipova privrženosti.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos privrženosti i nekih mjera psihološke prilagodbe, i to na uzorku studenata. Adolescencija i mlada odrasla dob, u kojima se nalaze studenti, je važno razdoblje u stvaranju novih odnosa privrženosti s vršnjacima uz održavanje privrženosti s roditeljima. Uz te razvojne promjene, studiranje i prilagodba na studij predstavljaju dodatni izazov za opću psihološku prilagodbu i funkcioniranje. Budući da su brojna istraživanja na studentskoj populaciji našla značajnu povezanost između privrženosti i različitih mjera psihološke prilagodbe, očekuje se da će tako biti i u ovom istraživanju. Kao mjere prilagodbe izabrane su neke od češće upotrebljivanih u istraživanjima, a to su: samopoštovanje, usamljenost i zadovoljstvo životom.

Budući da danas većina autora sa područja odrasle privrženosti prihvaća dvodimenzionalni model privrženosti Bartholomewove, i u ovom istraživanju bit će korišten taj model.

3. PROBLEMI I HIPOTEZE

3.1. Problemi

1. Ispitati zastupljenost različitih tipova privrženosti među studentima, te utvrditi postoje li razlike s obzirom na spol sudionika u istraživanju.
2. Ispitati razlikuju li se studenti različitog tipa privrženosti na mjerama psihološke prilagodbe, i ovise li te razlike o spolu sudionika u istraživanju.

3.2. Hipoteze

1. Ženski sudionici istraživanja bit će više zastupljeni u skupini zaokupljeno privrženih, a muški ispitanici bit će više zastupljeni u skupini odbijajuće privrženih.
2. a) Sigurni i odbijajući stil privrženosti bit će povezan s višim samopoštovanjem nego zaokupljeni i plašljivi.
  - b) Odbijajući i plašljivi stil privrženosti bit će povezan s većom usamljenošću nego sigurni i zaokupljeni stil.
  - c) Najveće rezultate na skali zadovoljstva životom postizat će sigurno, a najmanje plašljivo privrženi.
  - d) Studentice različitog tipa privrženosti više će se razlikovati po psihološkoj prilagodbi, nego studenti različitog tipa privrženosti.

4. METODA ISTRAŽIVANJA

4.1. Sudionici u istraživanju

U ovom istraživanju sudjelovala su 204 studenta Sveučilišta u Zagrebu, točnije Filozofskog fakulteta i Fakulteta elektrotehnike i računarstva. Od 204 sudionika u daljnju obradu podataka ušli su njih 192, dok je preostalih 12 sudionika izuzeto iz analize zbog nepotpuno riješenih upitnika privrženosti. Konačni uzorak sastoji se od 94 sudionika muškog spola i 98 sudionika ženskog spola (tablica 4.1.). Od 192 sudionika, njih 99 studira na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta (16 studenata i 83 studentice), a preostala 93 sudionika studira na Fakultetu elektrotehnike i računarstva (78 studenata i 15 studentica). Dob sudionika kreće se u rasponu od 19 do 30 godina, s tim da je većina sudionika stara između 19 i 22 godine. Prosječna dob je 20,8 godina ($M=20.8$; $SD=1.44$). Većina sudionika je sa 2. ili 3. godine studija.

Tablica 4.1. Frekvencije sudionika po spolu i fakultetu.

	Filozofski fakultet	Fakultet elektrotehnike i računarstva	ukupno
Muški sudionici	16 (8.4%)	78 (40.6%)	94 (49%)
Ženski sudionici	83 (43.2%)	15 (7.8%)	98 (51%)
ukupno	99 (51.6%)	93 (48.4%)	192 (100%)

4.2. Mjerni instrumenti

4.2.1. Privrženost

Upitnik privrženosti RQ (engl. Relationship questionnaire) omogućuje samoprocjenu stila privrženosti u odrasloj dobi (Bartholomew i Horowitz, 1991). Privrženost u odrasloj dobi dijeli se u 4 stila privrženosti, u podlozi kojih su 2 glavne dimenzije privrženosti: model o sebi i model o drugima, preuzete od Bowlbyja. Ovaj upitnik (Prilog 9.1.) sastoji se od 4 odlomka

koja opisuju 4 stila privrženosti: sigurni⁴ (pozitivan i model o sebi i o drugima), zaokupljeni⁵ (negativan model o sebi, pozitivan o drugima), plašljivi⁶ (negativan model i o sebi i o drugima) i odbijajući⁷ (pozitivan model o sebi, negativan o drugima). Sudionici najprije metodom prisilnog izbora biraju jedan od 4 odlomka koji ih najbolje opisuje, zatim na skali 1-7 procjenjuju za svaki odlomak koliko ih dobro opisuje, te tako dobivamo i kategorijalne i kontinuirane podatke. Autori su našli da su sigurni i odbijajući stil pozitivno povezani s pojmom o sebi, dok su zaokupljeni i plašljivi stil negativno povezani s pojmom o sebi. Društvenost je pozitivno povezana sa sigurnim i zaokupljenim stilom, a negativno sa plašljivim i odbijajućim stilom. Iako ova mjera privrženosti ima dobru konstruktivnu, konvergentnu i diskriminativnu valjanost, većina podataka govori o njejoj niskoj pouzdanosti (Garbarino, 1998), osim jedne studije koja govori o test-retest pouzdanosti u intervalu od 8 mjeseci gdje je podudarnost dviju klasifikacija bila gotovo 70% (Scharfe i Bartholomew, 1994, prema Lapsley i Edgerton, 2002).

4.2.2. Psihološka prilagodba

1) Rosenbergova skala samopoštovanja RSES (engl. Rosenberg's self-esteem scale (1965; prema Bezinović, 1988) je mjera globalnog samopoštovanja tj. mjera globalne vrijednosne orijentacije prema sebi koja se sastoji od 10 čestica koje se procjenjuju na skali 0-4 (od 0 «u potpunosti netočno» do 4 «u potpunosti točno») (Prilog 9.2.). Pet tvrdnji je definirano u pozitivnom i pet u negativnom smjeru. Rezultat se dobiva zbrajanjem svih čestica, s tim da se negativno postavljene tvrdnje obrnuto boduju. Viši rezultat ukazuje na više samopoštovanje. Koeficijent pouzdanosti, Cronbachov alfa, dobiven u Hrvatskoj na uzorku studenata je zadovoljavajući i iznosi 0.84 (Bezinović, 1988). U našem istraživanju dobiven je Cronbachov alfa koeficijent koji iznosi 0.78.

2) UCLA skala usamljenosti (Russell, 1996) sadrži 20 tvrdnji na koje se odgovara na ljestvici od 1 do 4 (Prilog 9.3.). Razvijena je za studentsku populaciju, a odnosi se na usamljenost kao jednodimenzionalni konstrukt. Visok rezultat na UCLA skali usamljenosti ukazuje na ograničenu društvenu aktivnost i ograničene socijalne veze s drugima. Jedanaest tvrdnji postavljeno je tako da viši odgovor odražava veću usamljenost,

---

⁴ engl. *secure*

⁵ engl. *preoccupied*

⁶ engl. *fearful*

⁷ engl. *dismissing*

a devet tvrdnji je u obrnutom smjeru. Rezultat predstavlja zbroj bodova uz prethodno obrnuto bodovanje devet obrnuto postavljenih tvrdnji. Mjera ima visoku pouzdanost. Autor je na uzorcima studenata, medicinskih sestara, učitelja i starijih osoba dobio koeficijent unutarnje pouzdanosti alfa koji iznosi od 0.89 do 0.94, te test-retest pouzdanost kroz jednogodišnji period koja iznosi 0.73. Konvergentna valjanost potvrđena je visokim korelacijama s drugim mjerama usamljenosti, a konstruktna valjanost je potvrđena značajnim korelacijama ove skale s mjerama adekvatnosti pojedinačnih interpersonalnih veza i s mjerama psihološke prilagodbe.

U ovom istraživanju Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti za ovu skalu iznosi 0.90.

3) Skala općeg zadovoljstva životom (Bezinović, 1988) je mjera opće prilagodbe na životne uvjete. Sadrži 7 tvrdnji koje se procjenjuju na skali od 0 do 4 (Prilog 9.4.). Četiri tvrdnje se odnose na globalni osjećaj sreće, jedna na zadovoljstvo životom (čestica broj 2) i jedna na depresivnost (čestica broj 6). Dvije tvrdnje su postavljene u negativnom smjeru (čestice broj 5 i 6). Rezultat se dobiva zbrajanjem odgovora, uz obrnuto bodovanje odgovora na spomenute dvije tvrdnje. Veći rezultat ukazuje i na veće zadovoljstvo životom. Budući da sve tvrdnje mjere praktički istu pojavu, koeficijent unutarnje pouzdanosti, Cronbachova alfa, dobiven na uzorku studenata jako je visok i iznosi 0.92 (Bezinović, 1988). Na našem uzorku studenata dobiven je Cronbachov alfa koeficijent od 0.88.

Općim upitnikom konstruiranim u svrhu ovog istraživanja, prikupljeni su sljedeći demografski podaci: spol, dob, godina studija, fakultet, studijska grupa i mjesto odrastanja tj. stalnog prebivališta.

4.3. Postupak

Ispitivanje je bilo provedeno u prostorijama Filozofskog fakulteta i Fakulteta elektrotehnike i računarstva, u 4 grupe od prosječno 50 studenata po grupi. Ispitivanje u svakoj grupi trajalo je 15 minuta. Upitnici su bili podijeljeni na početku, nakon ili u pauzi između predavanja. Svaki sudionik istraživanja dobio je upitnike privrženosti, samopoštovanja, zadovoljstva životom, usamljenosti i list s općom uputom na kojem se traže i neki demografski podaci. Redoslijed rješavanja upitnika bio je rotiran da bi se neutralizirao učinak redoslijeda primjene instrumenata.

Svi sudionici dobili su slijedeću opću uputu:

« Pred Vama je skupina upitnika koji se odnose na Vaše gledanje sebe i svojih odnosa s drugim ljudima. Molimo Vas da pažljivo pročitate upute na svakom upitniku i da odgovorite na sva pitanja. Ovdje nema točnih i netočnih odgovora. Zanima nas što Vi mislite o sebi i svojim odnosima s drugima. Ovo istraživanje je anonimno, pa Vas molimo da što iskrenije odgovarate, čime ćete doprinijeti ovom istraživanju koje se provodi u svrhu izrade diplomskog rada. Za početak Vas molimo da popunite neke opće podatke, a zatim okrenite prvu stranicu i počnite rješavati upitnike.

Hvala Vam na sudjelovanju!»

5. OBRADA REZULTATA

Podaci prikupljeni od 192 sudionika koji su uključeni u daljnju obradu analizirani su pomoću statističkog programa za društvene znanosti SPSS 12.0 for Windows.

Kako bi se provjerila povezanost kategorijalnih i kontinuiranih podataka koji su dobiveni *Upitnikom privrženosti*, izračunati su koeficijenti korelacija između klasifikacija u jedan od četiri stila privrženosti i kontinuiranih samoprocjena na skali od sedam stupnjeva za svaki stil privrženosti (vidi prilog 9.5.). Kategorijalni i kontinuirani podaci o određenom stilu privrženosti su u značajnoj i relativno visokoj pozitivnoj korelaciji, te će u obradi podataka biti korišteni samo kategorijalni podaci zbog jednostavnosti obrade podataka. Bartholmew i Horowitz (1991) i Kennedy (1999), također navode da, iako se dio individualnih razlika gubi ako se kontinuirane procjene tipova privrženosti svedu na klasifikaciju u četiri kategorije privrženosti, ta dva pristupa daju gotovo identične rezultate na zavisnim varijablama. Zaključak, dakle, biva isti bez obzira radi li se s kontinuiranim procjenama (korelacijska analiza) ili kategorijama (međugrupna usporedba). Obje navedene studije ne daju prednost upotrebi kontinuiranih nasuprot kategorijalnih podataka.

Kako bi se odgovorilo na prvo istraživačko pitanje primijenjen je hi-kvadrat test da bi se ispitalo postoje li spolne razlike u zastupljenosti različitih stilova privrženosti.

Kako bi se odgovorilo na drugo istraživačko pitanje, razlikuju li se sudionici različitog tipa privrženosti s obzirom na mjere psihološke prilagodbe, te ovise li eventualne razlike o spolu sudionika, primijenjene su tri 4x2 (tip privrženosti x spol sudionika) analize varijance.

Prije same analize varijance potrebno je provjeriti jesu li ispunjeni uvjeti za njenu provedbu, a to su normalitet distribucija i homogenost varijanci.

Kako bi se provjerio normalitet distribucija rezultata samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom provedeni su Kolmogorov-Smirnov testovi normaliteta distribucije. Distribucije rezultata samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom razlikuju se statistički značajno od normalne distribucije ($K-S_{\text{samopoštovanje}}=2.018, p<0.01$; $K-S_{\text{usamljenost}}=1.383, p<0.05$; $K-S_{\text{zadovoljstvo}}=1.903, p<0.01$). Razlog tome su jako visoki rezultati na skalama samopoštovanja i općeg zadovoljstva životom, te niski rezultati na skali usamljenosti.

Levenovi testovi homogenosti varijanci provedeni su za skupine sudionika s različitim tipovima privrženosti, te za muške i ženske sudionike. Varijance samopoštovanja i općeg zadovoljstva životom homogene su u sve četiri grupe sudionika različite kvalitete privrženosti, dok je razlika u varijancama usamljenosti između četiri skupine sudionika

različite kvalitete privrženosti na granici statističke značajnosti ($F=2.648$, $df=3/188$, $p=0.05$). Muški i ženski sudionici imaju homogene varijance samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom.

Iako postoje odstupanja od normaliteta distribucije, analize varijance su provedene, jer ako su skupine sudionika iste ili slične veličine, te ako su homogene u odnosu na relevantne faktore tj. ako su slučajno izabrane iz populacije, tada i veća odstupanja od normaliteta distribucije ili homogenosti varijance neće značajno utjecati na konačni rezultat analize varijance (Petz, 1997).

5.1. Zastupljenost tipova privrženosti

Na osnovu kategorijalnih podataka iz upitnika privrženosti dobivene su frekvencije različitih tipova privrženosti koje su prikazane u tablici 5.1.

Tablica 5.1. Frekvencije i postotci tipova privrženosti (N=192)

	Sigurni tip	Plaćljivi tip	Zaokupljeni tip	Odbijajući tip
f	56	48	35	53
%	29.2	25.0	18.2	27.6

U našem uzorku studenata najzastupljeniji su sigurno privrženi studenti, nešto su manje zastupljeni odbijajuće i plašljivo privrženi, a najmanje su zastupljeni zaokupljeno privrženi.

5.1.1. Zastupljenost tipova privrženosti s obzirom na spol sudionika u istraživanju

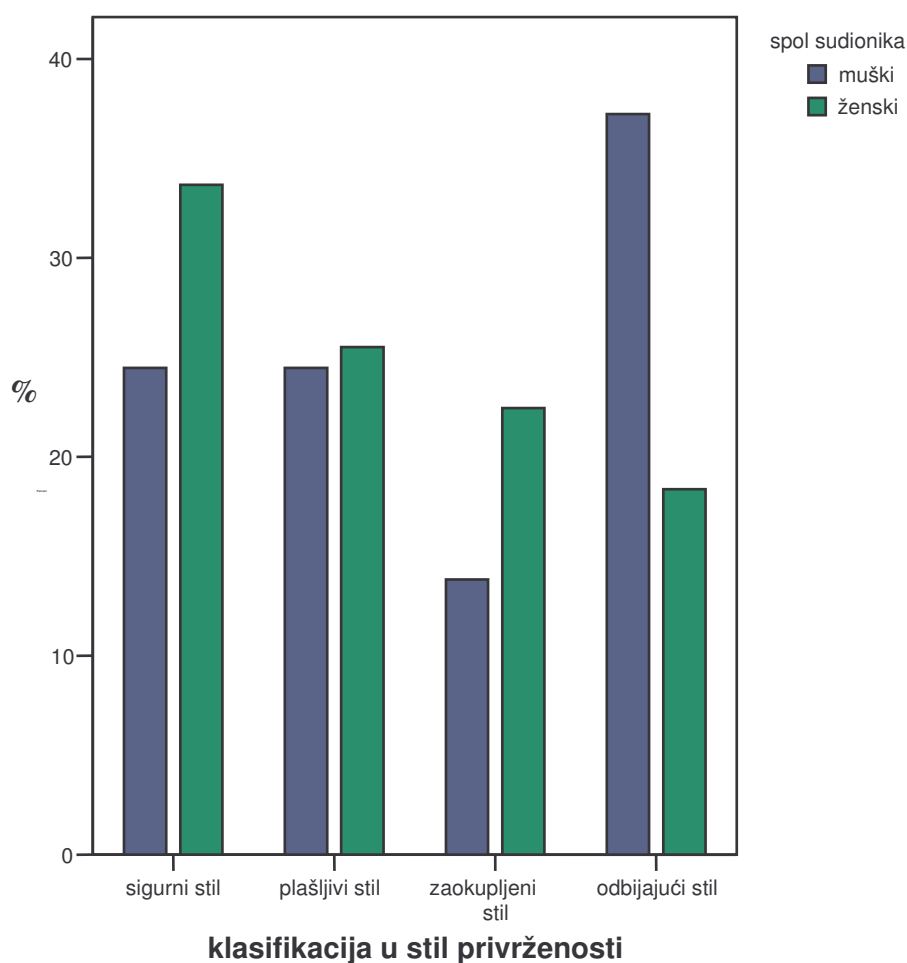
Na uzorku od 94 studenta i 98 studentica dobivena je zastupljenost pojedinih tipova privrženosti unutar grupa ženskih i muških sudionika koja je prikazana u tablici 5.2. Inspekcijom tablice može se primijetiti da je zastupljenost ženskih sudionika u grupama zaokupljeno privrženih i sigurno privrženih znatno veća nego zastupljenost muških sudionika, kao i da je zastupljenost muških sudionika u odbijajuće privrženoj grupi gotovo dvostruko veća nego zastupljenost ženskih sudionika.

Tablica 5.2. Frekvencije tipova privrženosti i postotci za muške i ženske sudionike

	Sigurni tip	Plašljivi tip	Zaokupljeni tip	Odbijajući tip	Ukupno
Muški sudionici	23 (24.5%)	23 (24.5%)	13 (13.8%)	35 (37.2%)	94
Ženski sudionici	33 (33.7%)	25 (25.5%)	22 (22.4%)	18 (18.4%)	98

Kako bi se provjerilo jesu li spolne razlike u zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti statistički značajne, proveden je hi-kvadrat test koji je potvrdio da se muški i ženski sudionici značajno razlikuju u zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti ($\chi^2=9.557$; $df=3$; $p<0.05$).

Zastupljenost muških i ženskih sudionika u pojedinim tipovima privrženosti prikazana je na Slici 2.

Slika 2. Postotak studenata i studentica u svakoj od 4 grupe sa različitim tipom privrženosti

5.2. Tipovi privrženosti i psihološka prilagodba

5.2.1. Statistički pokazatelji za mjere psihološke prilagodbe

Na uzorku od 192 studenta dobiveni su rezultati na mjerama psihološke prilagodbe koji su prikazani u tablici 5.3.

Tablica 5.3. Deskriptivni parametri za varijable samopoštovanje, usamljenost i opće zadovoljstvo

	M	TR	SD	α
samopoštovanje	32.02	0 - 40	5.72	0.78
usamljenost	40.14	20 - 80	8.67	0.90
opće zadovoljstvo	21.78	0 - 28	5.09	0.88

Legenda:

M – aritmetička sredina, TR – teoretski raspon u kojem rezultati mogu varirati, SD – standardna devijacija, α – Cronbachov alfa koeficijent unutarnje pouzdanosti

5.2.2. Privrženost i samopoštovanje

Kako bi se ispitalo razlikuju li se sudionici različitog tipa privrženosti s obzirom na razinu samopoštovanja, te ovise li te razlike o spolu sudionika, provedena je 4 x 2 (tip privrženosti x spol) analiza varijance (tablica 5.4.).

Tablica 5.4. Rezultati 4x2 analize varijance za zavisnu varijablu samopoštovanje

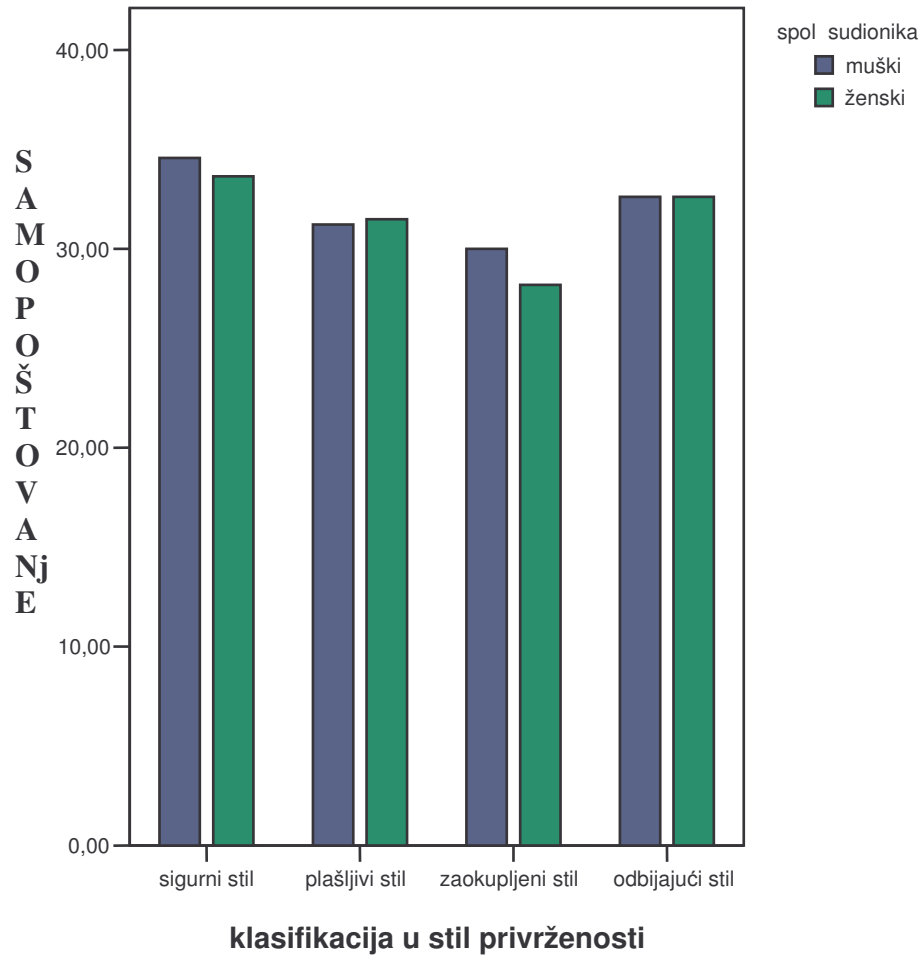
Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječni kvadrat	F	p
Tip privrženosti	552.391	3	184.130	6.052	0.001
Spol	16.941	1	16.941	0.557	0.456
Interakcija spol x tip privrženosti	26.605	3	8.868	0.291	0.832

Glavni efekt tipa privrženosti je statistički značajan ($F=6.052$; $df=3$; $p<0.01$). Dakle, sudionici različitog tipa privrženosti razlikuju se prema razini samopoštovanja. Glavni efekt spola nije statistički značajan, kao niti interakcija spola i tipa privrženosti.

Kako bi se ispitalo koji se tipovi privrženosti značajno razlikuju s obzirom na samopoštovanje, proveden je Scheffeov test. Ustanovljeno je da se sigurno i odbijajuće privrženi sudionici značajno razlikuju od zaokupljeno privrženih sudionika na skali samopoštovanja, i to tako da sigurno ($M=34,02$) i odbijajuće privrženi ($M=32,61$) postižu više rezultate na skali samopoštovanja od zaokupljeno privrženih ($M=28,86$). Plašljivo privrženi ($M=31,35$) ne razlikuju se značajno niti od jedne druge skupine sudionika prema razini samopoštovanja.

Prosječni rezultati muških i ženskih sudionika na Rosenbergovoj skali samopoštovanja za svaki tip privrženosti prikazani su grafički na Slici 3, na kojoj se može uočiti veća razina samopoštovanja sigurno i odbijajuće privrženih, te da taj odnos privrženosti i samopoštovanja nije ovisan o spolu sudionika.

Slika 3. Prosječni rezultati na skali samopoštovanja za skupine sudionika muškog i ženskog spola s različitim tipom privrženosti.

5.2.3 Privrženost i usamljenost

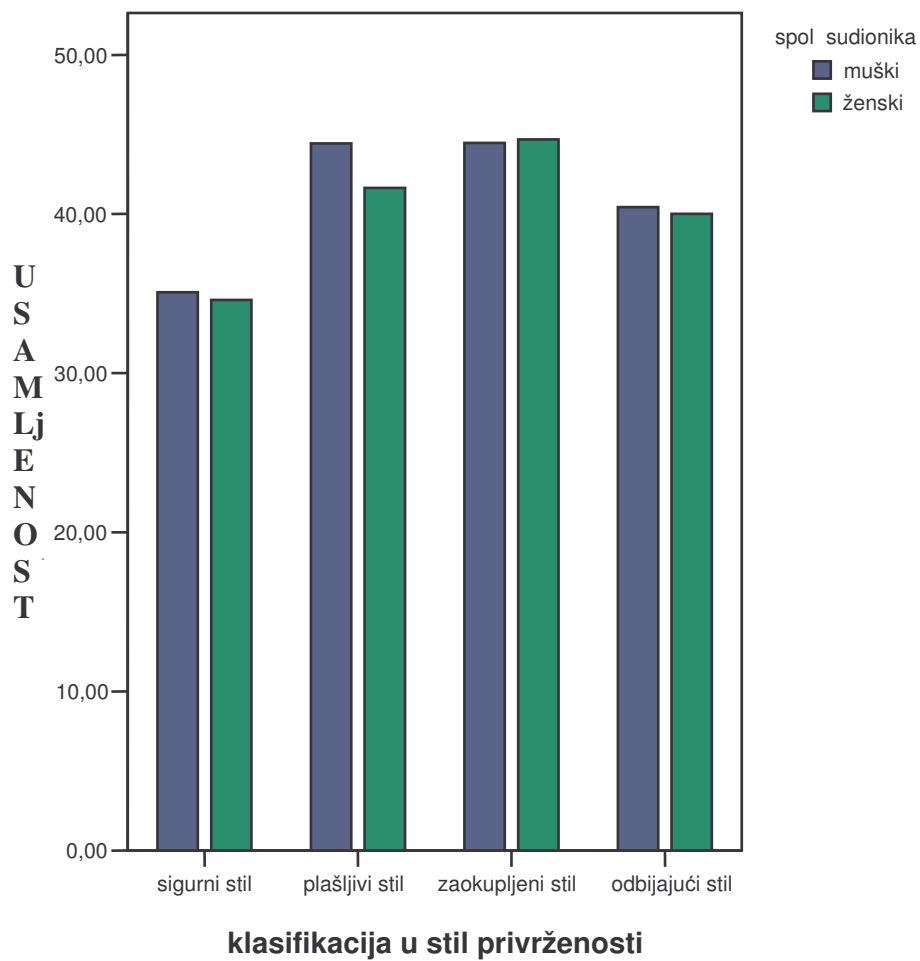
4x2 Analizom varijance provjereno je i razlikuju li se različiti tipovi privrženosti prema razini osjećaja usamljenosti, te ovise li eventualne razlike o spolu sudionika, tj. postoji li interakcija spola i tipa privrženosti (tablica 5.5.).

Tablica 5.5. Rezultati 4x2 analize varijance za zavisnu varijablu usamljenost

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječni kvadrat	F	p
Tip privrženosti	2566.716	3	855.572	13.586	0.000
Spol	33.546	1	33.546	0.533	0.466
Interakcija spol x tip privrženosti	58.062	3	19.354	0.307	0.820

Glavni efekt tipa privrženosti je statistički značajan ($F=13.586$; $df=3$; $p<0.001$). Dakle, sudionici različitog tipa privrženosti razlikuju se po razini usamljenosti. Glavni efekt spola nije statistički značajan, kao ni interakcija spola i tipa privrženosti.

Scheffeovim testom ustanovljeno je da se s obzirom na prosječnu usamljenost statistički značajno razlikuje grupa sigurno privrženih ($M=34,79$) od grupa plašljivo ($M=42,98$), zaokupljeno ($M=44,60$) i odbijajuće privrženih ($M=40,28$), s tim da se zadnje tri grupe međusobno ne razlikuju. Sigurno privrženi sudionici su značajno manje usamljeni od drugih sudionika u istraživanju. Prosječni rezultati na UCLA skali usamljenosti za studente i studentice različitih tipova privrženosti prikazani su grafički na Slici 4. Može se uočiti kako su sigurno privrženi sudionici manje usamljeni, te kako nema značajnih spolnih razlika u usamljenosti sudionika različitog tipa privrženosti.

Slika 4. Prosječan rezultat na skali usamljenosti za muške i ženske sudionike istraživanja sa različitim tipovima privrženosti.

5.2.4. Privrženost i opće zadovoljstvo životom

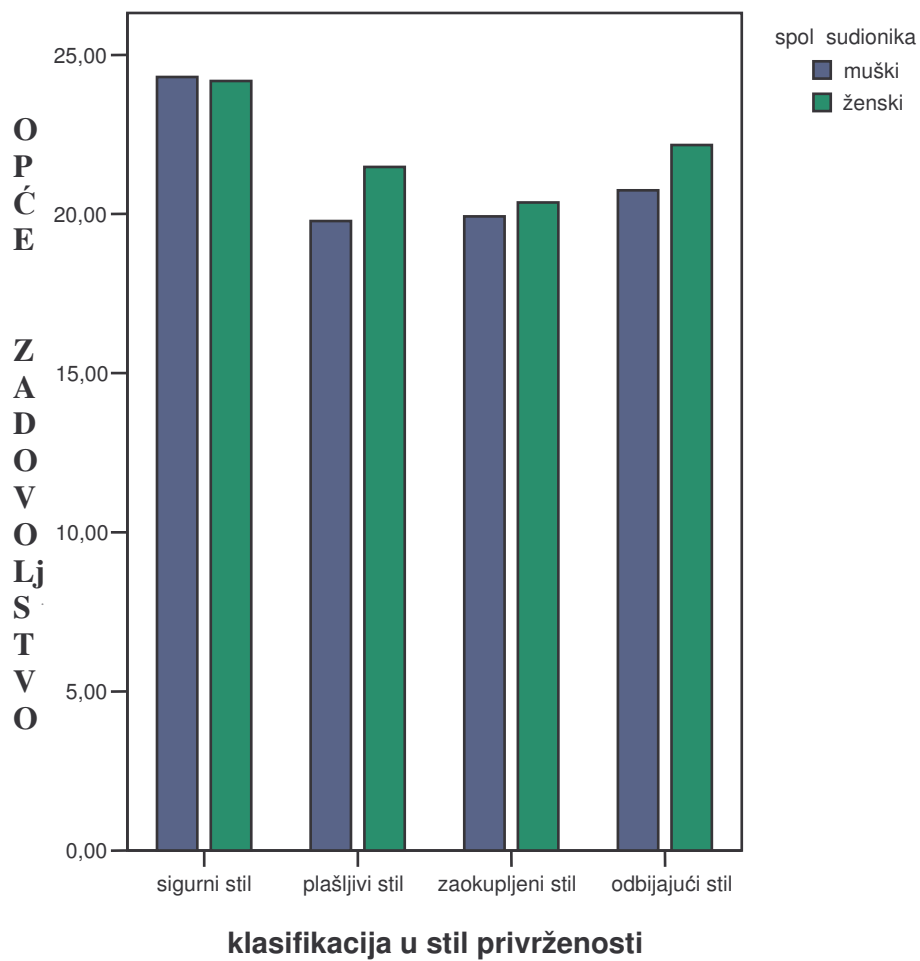
4x2 Analizom varijance (tablica 5.6.) provjereno je razlikuju li se sudionici s različitim tipom privrženosti s obzirom na opće zadovoljstvo životom, te ovise li te razlike o spolu sudionika u istraživanju.

Tablica 5.6. Rezultati 4x2 analize varijance za zavisnu varijablu općeg zadovoljstva životom

Izvor varijabiliteta	Suma kvadrata	Stupnjevi slobode	Prosječni kvadrat	F	p
Tip privrženosti	484.215	3	161.405	6.782	0.000
Spol	32.516	1	32.516	1.366	0.244
Interakcija spol x tip privrženosti	26.700	3	8.900	0.374	0.772

Glavni efekt tipa privrženosti je statistički značajan ($F=6.782$; $df=3$; $p<0.001$). Dakle, sudionici različitog tipa privrženosti razlikuju se po razini općeg zadovoljstva životom. Glavni efekt spola i interakcija spola i tipa privrženosti nisu statistički značajni.

Scheffeov test otkriva da se skupina sigurno privrženih ($M=24,23$) statistički značajno razlikuje od plašljivo ($M=20,67$), zaokupljeno ($M=20,20$) i odbijajuće privrženih ($M=21,23$) s obzirom na prosječnu razinu općeg zadovoljstva, i to tako da sigurno privrženi postižu više rezultate na skali općeg zadovoljstva nego preostale tri grupe sudionika. Plašljivo, zaokupljeno i odbijajuće privrženi sudionici ne razlikuju se međusobno po razini općeg zadovoljstva. Prosječni rezultati studenata i studentica na skali općeg zadovoljstva životom zasebno za svaki tip privrženosti prikazani su grafički na Slici 5. Na grafičkom prikazu može se uočiti veće opće zadovoljstvo životom sigurno privrženih sudionika u istraživanju, te nepostojanje značajnih spolnih razlika u općem zadovoljstvu životom.

Slika 5. Prosječni rezultati na skali općeg zadovoljstva životom za muške i ženske sudionike različitih tipova privrženosti.

5.2.5. Povezanost mjera psihološke prilagodbe, kontinuiranih samoprocjena tipova privrženosti, mjesta stalnog prebivališta i spola

Mjere psihološke prilagodbe su u statistički značajnim međusobnim korelacijama (tablica 5.7.). Samopoštovanje je negativno povezano s usamljenošću, a pozitivno sa zadovoljstvom životom. Zadovoljstvo životom je negativno povezano s usamljenošću. Dakle, sudionici koji imaju više samopoštovanje, istodobno su manje usamljeni i više zadovoljni životom.

Psihološka prilagodba sudionika povezana je statistički značajno s njihovim samoprocjenama na različitim tipovima privrženosti, iako su te korelacije relativno niske (tablica 5.7.). Stupanj u kojem sudionici procjenjuju da ih sigurni tip privrženosti točno opisuje, povezan je s višim samopoštovanjem, manjom usamljenošću i većim zadovoljstvom životom. Stupanj u kojem sudionici procjenjuju da ih plašljivi tip privrženosti točno opisuje, povezan je s nižim samopoštovanjem, većom usamljenošću i manjim zadovoljstvom životom. Stupanj u kojem sudionici procjenjuju da ih zaokupljeni tip privrženosti točno opisuje, povezan je s nižim samopoštovanjem i većom usamljenošću, dok s zadovoljstvom životom nije povezan. Stupanj u kojem ispitanici procjenjuju da ih odbijajući tip privrženosti točno opisuje, nije povezan niti s jednom mjerom psihološke prilagodbe.

Mjesto stalnog prebivališta, tj. studiraju li sudionici istraživanja izvan ili u svom mjestu stalnog prebivališta, povezano je samo s razinom usamljenosti. Studiranje izvan svog stalnog prebivališta povezano je s većom usamljenošću.

Spol je povezan značajno samo sa stupnjem u kojem sudionici procjenjuju da ih sigurni tip privrženosti točno opisuje. Ženski ispitanici daju nešto više procjene za sigurni tip privrženosti.

Tablica 5.7. Pearsonovi koeficijenti korelacije između različitih mjera psihološke prilagodbe, kontinuiranih procjena tipova privrženosti, mjesta stalnog prebivališta (1=Zagreba, 2=izvan Zagreba), i spola (1=muški, 2=ženski), za N=192 ispitanika.

	Samop.	Usamlj.	Zadovo.	Sigurni	Plašljivi	Zaokup.	Odbijaj.	Prebiv.	Spol
Samop.	1	-0.58**	0.59**	0.26**	-0.24**	-0.28**	0.03	-0.12	-0.06
Usamlj.		1	-0.61**	-0.38**	0.25**	0.27**	0.13	0.16*	-0.06
Zadovo.			1	0.28**	-0.24**	-0.11	-0.11	-0.10	0.10
Sigurni				1	-0.40**	-0.10	-0.34**	-0.10	0.14*
Plašljivi					1	0.09	-0.01	0.05	0.12
Zaokup.						1	-0.29**	0.10	0.13
Odbija.							1	-0.08	-0.13
Prebiv.								1	-0.12
Spol									1

** p<0.01

* p<0.05

Legenda: Samop. – samopoštovanje

Usamlj. – usamljenost

Zadovo. – opće zadovoljstvo životom

Sigurni – sigurni tip privrženosti, kontinuirane samoprocjene

Plašljivi – plašljivi tip privrženosti, kontinuirane samoprocjene

Zaokup.– zaokupljeni tip privrženosti, kontinuirane samoprocjene

Odbij. – odbijajući tip privrženosti, kontinuirane samoprocjene

Prebiv. – mjesto stalnog prebivališta (1=Zagreb, 2=izvan Zagreba)

Spol – (1=muški, 2=ženski)

6. RASPRAVA

6.1. Zastupljenost različitih tipova privrženosti

Zastupljenost pojedinih tipova privrženosti koja je dobivena ovim istraživanjem je sljedeća: 29.2% sudionika klasificiralo se u sigurni tip privrženosti, 27.6% u odbijajući tip, 25% u plašljivi tip, i 18.2% sudionika se klasificiralo u zaokupljeni tip privrženosti.

Dobivene frekvencije tipova privrženosti razlikuju se od onih dosad dobivanih u istraživanjima privrženosti. Bylsma i sur. (1997) su na velikom uzorku studenata koristeći istu mjeru privrženosti⁸ dobili sljedeće postotke zastupljenosti tipova privrženosti: 45% sigurnih, 28% plašljivih, 13% zaokupljenih i 14% odbijajućih. Usporedbom s dobivenim frekvencijama u našem istraživanju, uočljiva je znatno veća zastupljenost odbijajuće privrženih i znatno manja zastupljenost sigurno privrženih u našem istraživanju. Bitno je istaknuti da je većina sigurno privrženih u ovom istraživanju ženskog spola, dok je većina odbijajuće privrženih muškog spola, o čemu će se kasnije u tekstu više raspravljati. Dakle, moguće je da je za veliku zastupljenost odbijajućeg stila odgovoran efekt spola, iako to ne možemo znati jer u radu Bylsme i sur. nije specificirana zastupljenost muških i ženskih sudionika. Drugi mogući odgovor na ovu razliku u frekvencijama privrženosti su kulturalne razlike između studenta u našem društvu i studenata u američkom društvu u kojem su provedena spominjana istraživanja.

Brennan i sur. su 1998. (prema Klapan, 1999), koristeći *Upitnik iskustava u bliskim vezama*⁹, dobili raspodjelu tipova privrženosti koja je nešto sličnija našoj raspodjeli. U istraživanju Brennana i sur. 30.4% sudionika klasificira se u sigurni tip, 24.4% u plašljivi tip, 24.4% u zaokupljeni tip, te 20.8% u odbijajući tip. Postotak sigurno i plašljivo privrženih sudionika je gotovo isti kao u našem istraživanju, međutim, postotak odbijajuće privrženih je u našem istraživanju znatno viši, dok je postotak zaokupljeno privrženih u našem istraživanju znatno niži nego u istraživanju Brennana i sur. Slična zastupljenost pojedinih tipova privrženosti dobivena je i na hrvatskom uzorku studenata. U istraživanju privrženosti u ljubavnim vezama na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu, u kojem je također korišten *Upitnik iskustava u bliskim vezama* Brennana i sur., dobivene su sljedeći postotci tipova privrženosti: 34.7% sigurno privrženih, 22.3% plašljivo, 27.9% zaokupljeno i 15.1%

---

⁸ RQ upitnik privrženosti Bartholomewove

⁹ ECR upitnik iskustava u bliskim vezama Brennana i sur.

odbijajuće privrženih (Klapan, 1999). Ova distribucija je slična dobivenoj u našem istraživanju po relativno maloj zastupljenosti sigurne privrženosti, uz jednu bitnu razliku. Kao što je u našem istraživanju dobiven neočekivano velik broj odbijajuće privrženih, u istraživanju Anite Klapan dobivena je neočekivano velika zastupljenost zaokupljeno privrženih, možda zbog nešto više ženskih sudionika u uzorku. No budući da se radi o drugačijoj metodi mjerenja privrženosti, usporedba dobivenih rezultata je ograničena.

Dakle, kategorija privrženosti čija zastupljenost najviše odstupa od rezultata drugih istraživanja je odbijajuća privrženost koja je znatno zastupljenija u našem istraživanju. U našem istraživanju odbijajući tip privrženosti je drugi po zastupljenosti, odmah iza sigurnog tipa, a slijede ga plašljivi i zaokupljeni tip. Međutim uvidom u Sliku 2. primjećuje se da je raspodjela ženskih sudionika u istraživanju u različite tipove privrženosti u skladu s drugim istraživanjima, te da je raspodjela muških sudionika u tipove privrženosti najviše doprinijela odstupanju raspodjele ukupnog uzorka u tipove privrženosti od raspodjele dobivane u drugim istraživanjima. O spolnim razlikama u raspodjeli tipova privrženosti bit će više govora u slijedećem poglavlju.

6.1.1. Zastupljenost različitih tipova privrženosti s obzirom na spol sudionika u istraživanju

Kako bi se odgovorilo na prvi postavljeni problem o spolnim razlikama u zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti proveden je hi-kvadrat test.

Muški i ženski sudionici različito su zastupljeni u pojedinim kategorijama privrženosti ($\chi^2=9.557$; $df=3$; $p<0.05$). U sigurno privrženoj i u zaokupljeno privrženoj grupi sudionika studentice su više zastupljene od studenata, dok su studenti više zastupljeni u odbijajućoj grupi privrženosti od studentica. Time je potvrđena četvrta hipoteza.

Dobivene razlike u tipovima privrženosti za ženske i muške sudionike u skladu su s drugim istraživanjima privrženosti. U mnogim istraživanjima koja su koristila *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima*¹⁰ dobivena je sigurnija privrženost vršnjacima kod adolescentica nego kod adolescenata (Fass i Tubman, 2002; Lapsley i sur., 1990; Laible i sur., 2004). Taj nalaz je u skladu s ovdje dobivenom većom zastupljenošću studentica u sigurnoj grupi privrženosti.

---

¹⁰ IPPA, engl. Inventory of parental and peer attachment Armsdena i Greenberga

Larose i Bernier (2001) na trodijelnom modelu privrženosti dobivaju da većinu zaokupljeno privržene kategorije (82%) čine žene, te da većinu odbijajuće privržene kategorije (76%) čine muškarci. Na četverodjelnom modelu privrženosti dobivana je veća zastupljenost ženskih sudionika u zaokupljeno privrženoj, i veća zastupljenost muških sudionika u odbijajuće privrženoj kategoriji (Bartholomew i Horowitz, 1991), kao što je slučaj u ovom istraživanju.

Moguće je da su ženski sudionici istraživanja više sigurno privrženi jer se smatra da žene pridaju više važnosti bliskim odnosima nego muškarci (Gilligan, 1993). Vjeruje se i da žene vide značajne druge u pozitivnijem svjetlu nego muškarci tj. imaju pozitivniji model o drugima, što bi onda objasnilo veću zastupljenost ženskih sudionika i u sigurnoj i u zaokupljenoj grupi sudionika. No neki autori smatraju da sam biološki spol nije zaslužan za veći postotak sigurno ili zaokupljeno privrženih žena, niti za veći postotak odbijajuće privrženih muškaraca. Stainer-Pappalardo i Gurung (2002) smatraju da je to efekt femininosti, tj. da je femininost kao crta ličnosti zaslužna za pozitivniji model o drugima kod žena, a da je maskulinitet zaslužna za pozitivniji model o sebi kod muškaraca. Dakle, i muškarci i žene s femininim crtama ličnosti trebali bi imati pozitivniji model o drugima od muškaraca i žena s maskulinim crtama ličnosti. Budući da kod žena prevladavaju feminine crte ličnosti, te da kod muškaraca prevladavaju maskuline crte ličnosti, taj efekt femininosti odražava se i kroz spol. Kako u ovom istraživanju nisu korišteni upitnici koji bi mogli ukazivati na stupanj femininosti ili maskuliniteta, ne može se niti razlučiti efekt spola od efekta femininosti. No, bez obzira na to koji od ova dva efekta stoji u podlozi spolnih razlika u tipovima privrženosti, ženski sudionici konzistentno postižu više rezultate na dimenziji anksioznosti, i muški sudionici konzistentno postižu više rezultate na dimenziji izbjegavanja privrženosti, što je u skladu i s dobivenim rezultatima u našem istraživanju.

Ako se bolje promotri Slika 2. primijeti se da se raspodjele muških i ženskih sudionika po tipovima privrženosti znatno razlikuju. Dakle, kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju, zastupljenost ženskih sudionika s različitim tipovima privrženosti u skladu je sa dosada dobivanim zastupljenostima tipova privrženosti u drugim istraživanjima, osobito s istraživanjem Brennana i sur. 1998. Najviše ženskih sudionika se opisuje sigurnim tipom privrženosti, zatim plašljivim, zaokupljenim, te najmanje ih se opisuje odbijajućim tipom. Zastupljenost muških sudionika s različitim tipovima privrženosti izrazito odstupa od dosad dobivanih raspodjela tipova privrženosti. Naime, najviše muških sudionika opisuje se odbijajućim tipom privrženosti a ne sigurnim, zatim slijede sigurni i plašljivi tip koji su jednako zastupljeni, te se najmanje muških sudionika opisuje zaokupljenim tipom

privrženosti. Ovakva zastupljenost tipova privrženosti kod muških sudionika u istraživanju može se objasniti utjecajem više čimbenika. Muškarci se, kao što je već navedeno, više opisuju odbijajućim stilom privrženosti nego žene. Međutim, sam utjecaj spola nije dovoljan da objasni zašto se muški sudionici ovog istraživanja više klasificiraju u odbijajući nego u sigurni tip privrženosti. Moguće je da su mnogi muški sudionici koji bi se mogli smatrati sigurno privrženima, u upitniku privrženosti odabrali odbijajući tip privrženosti. To su mogli učiniti vjerujući da se od njih kao muškaraca očekuje da umanjuju značaj privrženosti, te da naglašavaju značaj neovisnosti. Odlomak D u upitniku privrženosti, koji se odnosi na odbijajući stil privrženosti, čini upravo to - ističe važnost neovisnosti i umanjuje važnost privrženosti. Dakle, studenti koji su možda u stvarnosti sigurno privrženi, mogu na upitniku privrženosti odabrati neki drugi obrazac privrženosti pod utjecajem određenih socijalnih očekivanja i vrijednosti. Tu dolazi do izražaja najveći nedostatak kategorijalne mjere privrženosti. Studenti su morali izabrati jedan stil privrženosti koji ih najtočnije opisuje i time odbaciti druge stilove. Međutim pojedinci mogu istodobno imati karakteristike više obrazaca privrženosti, te u takvim okolnostima je teško točno izabrati samo jedan stil ponašanja i doživljavanja koji ih najbolje opisuje. Feeney (2002) navodi kako su kategorijalne mjere privrženosti koje se temelje na prisilnom izboru pod većim utjecajem pristranosti u odgovaranju, kao što je davanje socijalno poželjnog odgovora. Tako su i u našem uzorku muški sudionici, koji su u stvarnosti možda sigurno privrženi, mogli smatrati da je neovisnost socijalno poželjnija osobina od privrženosti, te su pod utjecajem te pristranosti radije birali obrazac D koji se odnosi na odbijajući tip privrženosti.

6.2. Privrženost i psihološka prilagodba

Kako bi se odgovorilo na drugi postavljeni problem – razlikuju li se studenti različitih tipova privrženosti prema samopoštovanju, usamljenosti i općem zadovoljstvu, te postoji li interakcija spola i tipa privrženosti, provedene su tri dvosmjerne analize varijance.

6.2.1. Privrženost i samopoštovanje

Grupe studenata različitih tipova privrženosti razlikuju se po rezultatima na skali samopoštovanja ($F=6.052$; $df=3$; $p<0.01$). Sigurno i odbijajuće privrženi studenti postižu značajno veće rezultate na upitniku samopoštovanja od studenata zaokupljenog tipa

privrženosti. Dok se plašljivo privrženi studenti ne razlikuju po razini samopoštovanja ni od jedne druge grupe studenata, s tim da je razina samopoštovanja plašljivo privrženih negdje između razine samopoštovanja odbijajuće i zaokupljeno privrženih. Time je bar djelomično potvrđena hipoteza da će sigurno i odbijajuće privrženi ispitanici imati više samopoštovanje od zaokupljeno i plašljivo privrženih. Naime, oni zaista imaju više samopoštovanje od zaokupljeno privrženih ali se statistički značajno ne razlikuju od plašljivo privrženih, niti se plašljivo privrženi statistički značajno razlikuju od zaokupljeno privrženih. Međutim, ako se promotri grafički prikaz na Slici 3., primjećuje se da plašljivo privrženi ipak imaju niže samopoštovanje od sigurno i odbijajuće privrženih, te bi taj trend možda dostigao statističku značajnost da je istraživanje provedeno na većem uzorku.

Usporedimo li dobiveni rezultat s rezultatima sličnih istraživanja, uočit ćemo veliku podudarnost. Bartholomew i Horowitz (1991) nalaze da sigurno i odbijajuće privrženi ispitanici imaju značajno više samopoštovanje nego zaokupljeno i plašljivo privrženi, što je u skladu s njihovim modelom o sebi. Griffin i Bartholomew (1994) također nalaze visoku pozitivnu povezanost između pozitivnog modela o sebi (sigurni i odbijajući tip privrženosti) kao dimenzije privrženosti i rezultata na Rosenbergovoj skali samopoštovanja. Bylsma i sur. (1997) koristeći iste mjerne instrumente, upitnik privrženosti Bartholomewove i Rosenbergovu skalu samopoštovanja, ponovno dobivaju da sigurno i odbijajuće privrženi ispitanici imaju više samopoštovanje od zaokupljeno i plašljivo privrženih.

Collins i Read (1990) su, koristeći model privrženosti od tri kategorije, također dobili da sigurno privrženi postižu više rezultate na Rosenbergovoj skali samopoštovanja od anksiozno privrženih (zaokupljeni tip u modelu od 4 kategorije), dok se izbjegavajući sudionici istraživanja ne razlikuju ni od sigurnih ni od anksioznih (izbjegavajuća kategorija sastoji se od odbijajuće i velikog dijela plašljivo privrženih ispitanika). Autori su također dobili značajnu negativnu korelaciju između samopoštovanja i anksiozne dimenzije privrženosti koja se dovodi u vezu s modelom o sebi (Collins i Read, 1990). Dakle, dimenzija anksioznosti ili modela o sebi povezana je sa samopoštovanjem, i to tako da osobe koje postižu visoke rezultate na dimenziji anksioznosti ili imaju negativan model o sebi, postižu niske rezultate na upitniku samopoštovanja. U skladu s tim, osobe koje imaju pozitivan model o sebi, sigurno i odbijajuće privrženi, postižu i više rezultate na upitniku samopoštovanja.

Dakle, koristeći kategorijalnu mjeru privrženosti Bartholomewove, istraživanja koja se bave vezom privrženosti i samopoštovanja dobivaju rezultate koji su u skladu s dvodimenzionalnim modelom Bartholomewove. Rezultati ovog istraživanja su vrlo slični ali se ne uklapaju potpuno u dvodimenzionalni model. Naime, ono što odstupa od tog modela je

plašljivo privrženina grupa sudionika, koja, iako se ne razlikuje značajno od zaokupljene po razini samopoštovanja, ne razlikuje se ni od sigurne i odbijajuće. Plašljiva privrženost u podlozi ima negativan model sebe, kao i zaokupljena, pa bi se moglo očekivati da će plašljivo privrženici imati značajno niže samopoštovanje od sigurne i odbijajuće privrženih, što u ovom istraživanju nije bio slučaj. Razina samopoštovanja plašljivo privrženih sudionika nalazi se negdje između odbijajuće i zaokupljene privrženih sudionika. Razlog zbog kojeg bi plašljivo privrženici mogli imati nešto više samopoštovanje od zaokupljene privrženih nalazi se možda u činjenici da zaokupljeno privrženici svoje samopoštovanje temelje na tome kako se drugi ponašaju prema njima te njihova razina samopoštovanja više varira. Samopoštovanje plašljivo privrženih u ovom uzorku možda nije toliko ovisno o ponašanju drugih prema njima jer je svojstvo plašljive privrženosti da izbjegavaju odnose s drugima, te oni možda kompenziraju svoje loše odnose s drugima tako da svoje samopoštovanje temelje na postignuću i uspjehu.

Moglo bi se pretpostaviti da bi se rezultati potpuno uklopili u dvodimenzionalni model kad bi uzorak bio veći, budući da su u različitim istraživanjima koja su koristila iste mjere privrženosti i samopoštovanja kao i u ovom istraživanju dobiveni rezultati koji se savršeno uklapaju u dvodimenzionalni model.

6.2.2. Privrženost i usamljenost

Studenti s različitim tipom privrženosti razlikuju se i prema razini usamljenosti ($F=13.586$; $df=3$; $p<0.001$). Sigurno privrženici studenti postižu statistički značajno niže rezultate na upitniku usamljenosti od plašljivo, zaokupljeno i odbijajuće privrženih. Sigurno privrženici studenti su manje usamljeni od nesigurno privrženih, dok se grupe nesigurno privrženih tj. plašljivo, zaokupljeno i odbijajuće privrženici međusobno ne razlikuju po razini usamljenosti. Time je samo djelomično potvrđena hipoteza koja se također temelji na dvodimenzionalnom modelu koji predviđa da će odbijajuće i plašljivo privrženici biti više usamljeni od sigurne i zaokupljene privrženih. Međutim, dobiveno je da se zaokupljeno privrženici ne razlikuju značajno od odbijajuće i plašljivo privrženih, te se, suprotno očekivanjima, značajno razlikuju po razini usamljenosti od sigurne privrženih.

Taj odnos prosječne razine usamljenosti u četiri grupe privrženosti jasno se vidi iz grafičkog prikaza na Slici 4. Može se uočiti da su razine usamljenosti visoke i podjednake za tri nesigurna stila privrženosti, dok je usamljenost znatno manja kod sigurnog stila privrženosti.

Očekivana je manja usamljenost zaokupljene grupe privrženosti jer je svojstvo zaokupljenog stila velika zaokupljenost i velika uključenost u međuljudske odnose, i to na

način da ti odnosi nisu skladni kao u slučaju sigurne privrženosti, ali da zaokupljeno privrženici ljudi imaju bliske veze s drugima, za razliku od odbijajućeg i bojažljivog stila koji to izbjegavaju. Međutim, možda zaokupljeno privrženici ispitanici postižu više rezultate na upitniku usamljenosti ne zbog realne usamljenosti, tj. nedostatka veza i kontakata s drugima, nego zbog osjećaja da ti kontakti i veze nisu zadovoljavajući. U opisu zaokupljenog stila stoji «Često mi se čini da drugi ne žele biti onoliko bliski koliko ja to želim» i «Ponekad se brinem da drugima nisam toliko važna koliko su oni važni meni», što ukazuje na to da zaokupljeno privrženici žele bliskije odnose nego drugi ljudi. Stoga, iako zaokupljeno privrženici studenti možda imaju više veza s drugima od odbijajućeg i plašljivo privrženih, oni su jednako nezadovoljni količinom bliskosti koju dobivaju kao i osobe koje nemaju bliske odnose s drugima.

Kobak i Sceery (1988) mjereći privrženost *Intervjuom privrženosti za odrasle* na adolescentima, dobivaju da je odbijajući stil¹¹ povezan s manjom socijalnom potporom od sigurnog i zaokupljenog stila, te da je odbijajući stil povezan s većom usamljenošću od sigurnog stila, dok se zaokupljeni ne razlikuje po usamljenosti niti od jednog od ta dva stila. Takvi nalazi u skladu su s dijelom ovdje dobivenih rezultata, tj. u oba slučaja sigurna privrženost povezana je s manjom usamljenošću, a odbijajuća s većom usamljenošću. Međutim, Kobak i Sceery koristili su potpuno drugi model privrženosti, te su usporedbe jako ograničene.

Drugačije rezultate dobivaju DiTommaso i sur. (2002) koristeći dimenzionalnu mjeru privrženosti Bartholomewove. U tom istraživanju sigurni i zaokupljeni stil privrženosti su povezani s manjom socijalnom usamljenošću, što je u skladu s hipotezom postavljenom u ovom istraživanju. Međutim, DiTommaso i sur. dobili su svoje rezultate na drugačijem upitniku privrženosti¹², upitniku koji se sastoji od 30 tvrdnji na koje se odgovara na skali Likertovog tipa, te se na temelju odgovora sudionici mogu svrstati u kategorije privrženosti, dok se u ovom istraživanju sudionike svrstavalo u tip privrženosti metodom prisilnog izbora gdje su oni odabrali jedan od 4 stila koji ih najbolje opisuje. Zbog drugačije metode kategoriziranja sudionika u tipove privrženosti, usporedbe su i u ovom slučaju ograničene, ali se u oba istraživanja polazi od istog modela privrženosti. Autori su koristili i drugačiju mjeru usamljenosti¹³ koja se sastoji od podskala obiteljske, romantične i socijalne usamljenosti, dok

---

¹¹ odbijajući stil u trodijelnom modelu odgovara izbjegavajućem stilu u modelu Hazana i Shavera

¹² RSQ, engl. Relationship scale questionnaire. Ovaj upitnik nije namijenjen kategoriziranju ispitanika u 4 tipa privrženosti, iako se to može učiniti na temelju rezultata, nego je namijenjen mjerenju dviju dimenzija privrženosti tj. anksioznost i izbjegavanje.

¹³ SELSA, engl. Social and emotional loneliness scale, tj. upitnik socijalne i emocionalne usamljenosti

je ovdje korištena mjera usamljenosti u podlozi koje je uglavnom socijalna usamljenost (Moller i sur., 2003). Zahvaljujući odvojenim podskalama različitog tipa usamljenosti koje su korištene u istraživanju DiTommasa i sur., možemo uvidjeti u kojim segmentima usamljenosti se različiti nesigurni tipovi privrženosti razlikuju. Naime, autori su pronašli pozitivnu povezanost odbijajućeg i plašljivog stila sa socijalnom usamljenošću i negativnu povezanost sigurnog stila sa socijalnom usamljenošću, što je u skladu s dvodimenzionalnom teorijom privrženosti jer sigurno privrženi imaju pozitivan model o drugima te su društveniji i imaju više socijalnih veza, dok odbijajuće i plašljivo privrženi imaju negativan model o drugima zbog čega su manje društveni i više socijalno usamljeni. No ako se uzmu u obzir i drugi aspekti usamljenosti, tada svi nesigurni stilovi imaju veću usamljenost od sigurnog stila privrženosti. Tako su DiTommaso i sur. dobili pozitivnu povezanost zaokupljenog i plašljivog stila sa romantičnom i obiteljskom usamljenošću. Uzimajući sve aspekte usamljenosti u obzir, rezultati DiTommasa i sur. su u skladu s rezultatima dobivenim u našem istraživanju.

Slične rezultate dobivaju Moore i Leung (2002) koristeći UCLA skalu usamljenosti, koja je korištena i u ovom istraživanju. Sigurno privrženi sudionici značajno su manje usamljeni od ostalih grupa nesigurno privrženih sudionika, koje se međusobno ne razlikuju po stupnju usamljenosti. Takvi rezultati su jako slični dobivenim u ovom istraživanju. Larose i Bernier (2001) koristeći *Intervju privrženosti za odrasle* također dobivaju povezanost zaokupljene privrženosti sa usamljenošću, ali i povezanost odbijajuće privrženosti s povučenošću.

Dakle, iako hipoteza nije u cijelosti potvrđena, rezultati su u skladu s drugim istraživanjima. Nalaz da samo sigurni stil ima značajno manju usamljenost od ostalih stilova privrženosti, nije nužno u neskladu s dvodimenzionalnim modelom, ako uzmemo u obzir da dvodimenzionalni model, osim što govori o pozitivnom modelu drugih koji je u pozadini zaokupljene privrženosti, govori i o velikom zahtjevu za bliskosti koji zaokupljeno privržene osobe stavljaju pred svoju okolinu. Taj zahtjev za velikom bliskosti može biti više nego što okolina može pružiti, te se zaokupljeno privržene osobe osjećaju usamljeno u svojoj potrebi za većom bliskošću nego što je dobivaju, iako izvana ne moraju izgledati usamljeno.

6.2.3. Privrženost i opće zadovoljstvo životom

Studenti s različitim tipovima privrženosti razlikuju se prema stupnju općeg zadovoljstva životom ($F=76.782$; $df=3$; $p<0.001$). Sigurno privrženi studenti postižu više rezultate na upitniku općeg zadovoljstva od nesigurno privrženih, a nesigurno privrženi studenti se međusobno ne razlikuju po općem zadovoljstvu životom. Dakle, odnosi među grupama su

slični kao i u slučaju usamljenosti kao zavisne varijable. Treća hipoteza je time barem djelomično potvrđena. Sigurno privrženi studenti su zadovoljniji svojim životom, dok su odbijajuće, plašljivo i zaokupljeno privrženi općenito manje zadovoljni nego sigurno privrženi. Međutim, na osnovu dvodimenzionalnog modela moglo bi se očekivati da će najmanje zadovoljstvo životom imati plašljivo privrženi tip, budući da ga karakterizira negativan model i o sebi i o drugima. Takve osobe ne samo što bi mogle imati negativan stav prema sebi, nego bi mogli imati i siromašnije i lošije odnose s socijalnom okolinom. U ovom uzorku studenata dobiveno je da su najmanje zadovoljni zaokupljeno privrženi, a ne plašljivo privrženi studenti, što je slično dobivenim rezultatima na varijabli usamljenost.

Prosječne rezultate na upitniku općeg zadovoljstva možemo jasnije vidjeti na Slici 5. Dakle, najmanje su zadovoljni svojim životom zaokupljeno privrženi, nešto su više zadovoljni plašljivo privrženi, slijede ih odbijajuće privrženi, i na kraju najviše zadovoljstvo životom imaju sigurno privrženi koji se jedini statistički značajno razlikuju od drugih grupa prema stupnju zadovoljstva.

U vezu sa većim općim zadovoljstvom životom dovođena je i sigurna privrženost studenata prema roditeljima (Smojver-Ažić, 1999). Budući da se privrženost roditeljima odražava i na druge odnose, tj. odnose s vršnjacima, spomenuto istraživanje daje potporu dobivenim rezultatima. Smojver-Ažić (1999) je također našla i vezu između sigurne privrženosti roditeljima i višeg samopoštovanja te manje usamljenosti, kao i većeg općeg zadovoljstva.

Upitnik općeg zadovoljstva mjeri prosječno raspoloženje kroz duži vremenski period i osjećaj sreće. Webster (1998) nalazi da su sigurni i odbijajući tipovi privrženosti povezani s višim rezultatima na upitniku koji mjeri sreću. On zaključuje da je model o sebi povezan s osjećajem sreće više nego model o drugima. Ako se napravi paralela između ta dva mjerna instrumenta koja mjere slične ili možda iste konstrukte (4 od 7 čestica u upitniku općeg zadovoljstva sadrže riječ sretan/sretna), može se reći da su nalazi Webstera u skladu s dobivenim rezultatima. Naime, i ovdje tipovi privrženosti u pozadini kojih se nalazi negativni model o sebi, imaju niže rezultate na upitniku općeg zadovoljstva od tipova privrženosti u pozadini kojih se nalazi pozitivni model o sebi. Također, stupanj depresivnosti veći je u plašljivo i zaokupljeno privrženih (Carnelley, Pietromonaco i Jaffe, 1994, prema Crowell i sur., 1999), pa će oni samim time biti manje sretni i manje zadovoljni životom.

Ako upitnici samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom odražavaju psihološku prilagodbu pojedinca, tada oni govore i o psihološkoj prilagodbi pojedinih tipova privrženosti. Iz dobivenih rezultata možemo zaključiti da su sudionici koji su sigurno privrženi ujedno i najprilagođeniji, u smislu da imaju više samopoštovanje, manje su usamljeni i više su zadovoljni životom u usporedbi s drugim tipovima privrženosti. Odbijajuće privrženi sudionici manje su prilagođeni od sigurno privrženih, jer iako imaju visoko samopoštovanje kao i sigurno privrženi, oni su jednako usamljeni i jednako nezadovoljni kao i plašljivo i zaokupljeno privrženi. Još slabiju psihološku prilagodbu imaju plašljivo privrženi koji se po samopoštovanju ne razlikuju od drugih grupa, ali su zato usamljeniji i manje zadovoljni nego sigurno privrženi. Zaokupljeni tip privrženosti povezan je s najslabijom prilagodbom, jer zaokupljeno privrženi sudionici imaju manje samopoštovanje i od sigurno i od odbijajuće privrženih, dok su usamljeniji i manje zadovoljni nego sigurno privrženi. Treba napomenuti da ovi podaci ne govore ništa o uzročno-posljedičnoj vezi između privrženosti i psihološke prilagodbe, nego samo o razlikama između pojedinih tipova privrženosti.

Neočekivano je da je zaokupljeni tip povezan sa najslabijom psihološkom prilagodbom, ako se uzme u obzir da je plašljivi tip privrženosti najviše povezan sa psihopatologijom, te da se u njegovoj podlozi nalaze negativni model o sebi i o drugima. No, iako se teoretski u pozadini plašljivog tipa nalaze negativni model sebe i drugih, rezultati ovog istraživanja upućuju na pozitivniji model sebe kod plašljivo privrženih jer se taj tip privrženosti ne razlikuje statistički značajno po samopoštovanju od sigurnog tipa.

Mjereni aspekt psihološke prilagodbe koji najbolje diferencira različite tipove privrženosti je samopoštovanje, jer razlikuje sigurni i odbijajući stil od zaokupljenog, dok usamljenost i opće zadovoljstvo razlikuju tek sigurni od nesigurnih stilova privrženosti, ne razlikujući međusobno nesigurne stilove.

Treba također naglasiti da su prosjeci svih grupa privrženosti na upitnicima i samopoštovanja i općeg zadovoljstva relativno visoki, te da su prosjeci svih grupa privrženosti na upitniku usamljenosti relativno niski, što upućuje na dobru psihološku prilagodbu studenata općenito.

Potrebno je spomenuti i činjenicu da unatoč očekivanjima, nije bila pronađena interakcija spola i tipa privrženosti na varijablama psihološke prilagodbe. Muški i ženski sudionici klasificirani u iste tipove privrženosti ne razlikuju se prema samopoštovanju, usamljenosti i općem zadovoljstvu životom. Budući da postoji vjerovanje kako su privrženost i bliski odnosi

s drugima centralni pojmovi u razvoju identiteta i psihološkoj prilagodbi žena (Gilligan, 1993), dok je za psihološku prilagodbu muškaraca privrženost važna, ali ne i centralna, moglo se očekivati da će i u našem istraživanju razlike između različitih tipova privrženosti u mjerama prilagodbe biti više izražene kod žena nego kod muškaraca.

Cockrum i White (1985) su našli da se zadovoljstvo životom kod žena može predvidjeti dostupnošću privrženosti i emocionalnom usamljenošću, dok se kod muškaraca zadovoljstvo životom može predvidjeti samopoštovanjem i dostupnošću socijalne integracije. Međutim navedeno istraživanje bavi se zadovoljstvom životom odraslih muškaraca i žena koji su samci, te je uzorak Cockrumove i Whiteove znatno stariji od uzorka studenata u našem istraživanju.

Razlog zbog kojeg u našem istraživanju nije dobiven veći utjecaj kvalitete privrženosti na psihološku prilagodbu kod ženskih sudionika, možda se nalazi u činjenici da su sudionici u našem istraživanju ne samo mlađi od sudionika u istraživanjima Gilliganove i Cockrumove i Whiteove, nego pripadaju i drugoj generaciji, budući da su istraživanja Gilliganove i Cockrumove i Whiteove provedena u ranim osamdesetim godinama prošlog stoljeća. Moguće je da su današnji mladi muškarci i žene manje ovisni o spolnim ulogama, te i muškarci i žene pridaju podjednaku važnost odnosima privrženosti. Privrženost je, u našem istraživanju, na isti način povezana s prilagodbom i kod studenata i kod studentica.

6.2.4. Povezanost mjera psihološke prilagodbe, kontinuiranih samoprocjena tipova privrženosti, mjesta stalnog prebivališta i spola

Samopoštovanje je negativno povezano s usamljenošću ($r = -0.58$, $p < 0.01$), a pozitivno sa zadovoljstvom životom ($r = 0.59$, $p < 0.01$). Zadovoljstvo životom je negativno povezano s usamljenošću ($r = -0.61$, $p < 0.01$). Relativno visoka međusobna povezanost ovih varijabli je bila očekivana, budući da u ovom istraživanju sve tri navedene varijable služe kao indikatori koji ukazuju na psihološku prilagodbu. Dakle, što osoba ima veće samopoštovanje, manji osjećaj usamljenosti i veće zadovoljstvo životom, smatra se da je i bolje prilagođena.

Psihološka prilagodba sudionika u istraživanju povezana je statistički značajno sa stupnjem u kojem oni smatraju da ih određeni tipovi privrženosti točno opisuju, tj. s kontinuiranim samoprocjenama na različitim tipovima privrženosti (tablica 5.7.). Više samoprocjene za sigurni tip privrženosti povezane su s boljom psihološkom prilagodbom, dok su više samoprocjene za tipove nesigurne privrženosti povezane sa slabijom psihološkom prilagodbom. Ti podaci su u skladu s dobivenim rezultatima analiza varijance gdje su korišteni kategorijalni podaci iz upitnika privrženosti.

Kontinuirane samoprocjene na različitim tipovima privrženosti su u međusobnim korelacijama kakve bi se mogle i očekivati na temelju dvodimenzionalnog modela privrženosti. Sigurni i plašljivi tip privrženosti su u negativnoj i srednje visokoj korelaciji ($r = -0.40, p < 0.01$). Dakle, studenti koji daju više procjene na sigurnom tipu privrženosti, daju niže procjene na plašljivom tipu privrženosti. Takva negativna povezanost može se objasniti time što se u podlozi sigurne privrženosti nalaze pozitivni modeli sebe i drugih, dok se u podlozi plašljive privrženosti nalaze negativni modeli sebe i drugih. Na sličan način može se objasniti i relativno niska negativna povezanost između samoprocjena za zaokupljeni i odbijajući tip privrženosti ($r = -0.29, p < 0.01$). Dok u podlozi zaokupljenog tipa privrženosti leže negativan model sebe i pozitivan model drugih, u podlozi odbijajuće privrženosti leže upravo suprotni modeli. Sigurni i plašljivi tip su međusobno više negativno povezani, nego zaokupljeni i odbijajući, vjerojatno zbog toga što se i odbijajući i zaokupljeni tip smatraju nesigurnim tipom privrženosti tj. oba imaju u svojoj podlozi jedan negativni unutarnji radni model, dok je razlika između sigurnog i plašljivog tipa veća tj. sigurni tip u svojoj podlozi ima oba pozitivna modela, a plašljivi tip oba negativna modela.

Osrednja negativna korelacija ($r = -0.34, p < 0.01$) između samoprocjena za odbijajući i sigurni tip privrženosti je donekle neočekivana, budući da oba tipa privrženosti karakterizira pozitivan model sebe. No, oni se razlikuju po modelu o drugima, te se dobivena negativna korelacija može objasniti time da je za sigurni tip privrženosti karakterističan pozitivan model o drugima, dok je za odbijajući tip karakterističan negativan model o drugima. Vrlo slične međusobne korelacije kontinuiranih procjena na tipovima privrženosti dobiva i Kennedy 1999.

Studiranje izvan svog stalnog prebivališta tj. mjesta odrastanja, povezano je s većom usamljenošću ($r = 0.16, p < 0.05$), iako je ta povezanost vrlo slaba. Dakle, studenti koji su se radi studiranja preselili iz svog prebivališta u Zagreb, vjerojatnije su i nešto više usamljeni. Dobivena povezanost može se objasniti činjenicom da studenti koji su odselili iz mjesta stalnog prebivališta u mjesto studiranja imaju manji kontakt s obitelji i prijateljima iz mjesta stalnog prebivališta, te su time i usamljeniji.

Spol je povezan značajno, iako je povezanost vrlo slaba, samo sa stupnjem u kojem sudionici procjenjuju da ih sigurni tip privrženosti točno opisuje ($r = 0.14, p < 0.05$). Ženski sudionici daju nešto više procjene za sigurni tip privrženosti. Dobivena povezanost je u skladu s rezultatima hi-kvadrat testa, koji ukazuje na veću zastupljenost studentica u grupi sigurno privrženih.

Pojam privrženosti daje cijeloživotnu perspektivu proučavanju ljudskog razvoja, naglašavajući važnost bliskih međuljudskih odnosa u svim dobnim skupinama, od dojenčadi do osoba starije životne dobi. U ovom istraživanju još je jednom potvrđena važnost sigurnosti privrženosti za dobru psihološku prilagodbu mladih odraslih osoba. Ono oko čega se brojni autori s područja proučavanja privrženosti ne slažu, to je način mjerenja privrženosti u odrasloj dobi. Dok jedni ističu prednost intervjua jer lakše prilaze nesvjesnim obrascima privrženosti (Bartholomew i Moretti, 2002), drugi ističu upitnike samoprocjena jer su stabilni tijekom vremena i imaju prediktivnu valjanost (Feeney, 2002). Iako su se prve razvile kategorijalne mjere privrženosti koje se još uvijek učestalo koriste, kao što su mjere privrženosti Hazana i Shavera te ovdje upotrebljavani upitnik privrženosti Bartholomewove, mnogi autori ističu prednost dimenzionalnih mjera nad kategorijalnim (Kamenov i Jelić, 2001; Stein, Knootz, Fonagy, Allen, Fultz, Brethour, Allen i Evans, 2002; Crowell i sur., 1999). Razlog za to je veća pouzdanost, valjanost i osjetljivost dimenzionalnih mjera. Kategorijalne mjere privrženosti podrazumijevaju da su varijacije među ljudima u pojedinoj kategoriji privrženosti nevažne, te da se pojedinci ne mogu istodobno opisivati s više stilova privrženosti. Budući da su mnoga dosadašnja istraživanja odrasle privrženosti koristila kategorijalne mjere, može se pretpostaviti da je u tim istraživanjima veza između tipova privrženosti i raznih zavisnih varijabli podcijenjena, te da bi bila veća da su korištene dimenzionalne mjere privrženosti. Dakle, nedostaci kategorijalnih mjera su ti da ne uzimaju u obzir da pojedinci variraju u stupnju pojedinog stila privrženosti, te da se pojedinci mogu opisivati sa više stilova privrženosti istodobno. Nadalje, kategorijalne mjere su više pod utjecajem pristranosti, tj. davanja socijalno poželjnih odgovora, jer su same čestice očitije. Unatoč neslaganjima vezanim uz metodu mjerenja, većina autora prihvaća dvodimenzionalni model privrženosti, u kojem individualne razlike u privrženosti proistječu iz razlika na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja, tj. modela o sebi i drugima.

U ovom istraživanju korištena je kategorijalna mjera privrženosti Bartholomewove, jer se zasniva na Bowlbyjevim konceptima unutarnjih radnih modela, te prati teoretske pretpostavke o individualnim razlikama u privrženosti. Iako pouzdanost i valjanost kategorijalnih mjera nisu jednako dobre kao kod dimenzionalnih mjera privrženosti, mnogi autori ističu njihove zadovoljavajuće karakteristike. Tako Lapsley i Edgerton (2002) ističu umjerenu vremensku stabilnost i zadovoljavajuću konstruktivnu valjanost ovdje korištenog upitnika privrženosti RQ. Drugi autori ističu kako je koeficijent stabilnosti RQ usporediv sa onim dobivenima intervjuom i kontinuiranim skalama odrasle privrženosti (Schrafe i Bartholomew, 1994, prema Lopez, Melendez, Sauer, Berger i Wyssmann, 1998.). Roberts, Gotlib i Kassel (1996,

prema Kennedy, 1999) izvještavaju o visokoj internalnoj konzistenciji i dobroj test-retest pouzdanosti RQ-a u intervalu od dva mjeseca. Bartholomew i Horowitz 1991. potvrđuju adekvatnu konstruktnu, konvergentnu i diskriminativnu valjanost svog upitnika privrženosti. Podudarnost kategorija dobivenih pomoću samoprocjena na RQ i kategorija dobivenih pomoću intervjua privrženosti i procjena prijatelja je visoka. Griffin i Bartholomew (1994) navode kako bi dimenzionalni pristup mjerenju privrženosti mogao previše pojednostaviti vezu između odrasle privrženosti i interpersonalnog funkcioniranja. Kao primjer navode interpersonalnu hladnoću koja je tipična karakteristika odbijajuće privrženosti, te koja je negativno povezana s modelom o drugima, ali nije uopće povezana s modelom o sebi. Možda se interpersonalna hladnoća ne bi tako jasno povezivala sa odbijajućom privrženošću ako bi se privrženost mjerila isključivo dimenzionalnim pristupom. Ainsworthova (1978, prema Stein i sur., 2002) je u podlozi dojenačke privrženosti također nalazila dimenzije anksioznosti i izbjegavanja, međutim, zadržala je kategorijalni pristup privrženosti kako bi lakše komunicirala važne obrasce ponašanja koji karakteriziraju svaki od tipova privrženosti.

U ovom istraživanju izabrane zavisne varijable nisu međusobno razlikovale nesigurne stilove privrženosti u onom stupnju u kojem se to očekivalo. Bilo bi zanimljivo mjeriti psihološku prilagodbu još nekim upitnicima, kao što su upitnici društvenosti, društvene potpore, društvene kompetentnosti koji bi možda bolje diferencirali nesigurne stilove privrženosti. Također bi bilo zanimljivo kada bi se konstrukt usamljenosti mjerio nekom složenijom mjerom usamljenosti, tako da se dobiju podaci i o emocionalnoj, i o društvenoj usamljenosti.

Mogući nedostaci ovog istraživanja odnose se na moguću manju osjetljivost kategorijalne mjere privrženosti jer su sudionici prisiljeni izabrati jedan od četiri ponuđena odgovora, te bi bilo zanimljivo provesti slično istraživanje koristeći jednu od dimenzionalnih mjera privrženosti kao što su *Upitnik iskustava u bliskim vezama* ili *Upitnik o vezama*¹⁴.

Postoji također i mogućnost da su ispitanici davali socijalno poželjne odgovore, na što je mogla utjecati umanjena privatnost tijekom rješavanja upitnika, budući da su studenti sjedili jako blizu jedni drugih dok su rješavali upitnike. No, budući da nije primijećena nikakva međusobna komunikacija tijekom rješavanja upitnika, može se pretpostaviti da su ispitanici rješavali samostalno upitnike te da su bili iskreni. No, čak i ako nije narušena privatnost, opet

---

¹⁴ ECR, Brennana i sur.; RSQ, Bartholomewove

postoji mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora koji bi mogli utjecati na krajnje rezultate. Prosječni rezultati na svim mjerama prilagodbe kreću se oko viših vrijednosti, te se čini da studenti u prosjeku imaju veliko samopoštovanje, nisku usamljenost i visoko opće zadovoljstvo životom. To bi moglo biti tako zbog davanja socijalno poželjnih odgovora, ali budući da je istraživanje bilo anonimno, nemamo razloga sumnjati u iskrenost i dobrovoljnost ispitanika.

7. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem željele su se utvrditi razlike između različitih tipova privrženosti u psihološkoj prilagodbi mjerenoj upitnicima samopoštovanja, usamljenosti i općeg zadovoljstva životom, te razlike u zastupljenosti pojedinih tipova privrženosti s obzirom na spol.

1. Muški i ženski sudionici razlikuju se statistički značajno s obzirom na frekvenciju pojedinih tipova privrženosti ($\chi^2=9.557$; $df=3$; $p<0.05$). Više se ženskih sudionika klasificira u sigurni i zaokupljeni tip privrženosti nego muških. Više se muških sudionika klasificira u odbijajući tip privrženosti nego ženskih.
2.
  - a) Analizom varijance utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u samopoštovanju između različitih tipova privrženosti ($F=6.818$; $df=3$; $p<0.001$). Scheffeovim testom je utvrđeno da grupe sigurno i odbijajuće privrženih sudionika imaju više samopoštovanje od grupe zaokupljeno privrženih. Grupa plašljivo privrženih sudionika ne razlikuje se značajno u samopoštovanju od ostalih grupa.
  - b) Analizom varijance utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u usamljenosti između različitih tipova privrženosti ($F=14.385$; $df=3$; $p<0.001$). Scheffeovim testom utvrđeno je da su sigurno privrženi sudionici manje usamljeni od zaokupljeno, plašljivo i odbijajuće privrženih sudionika.
  - c) Analizom varijance utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u općem zadovoljstvu životom između različitih tipova privrženosti ($F=7.056$; $df=3$; $p<0.001$). Scheffeovim testom utvrđeno je da su sigurno privrženi sudionici zadovoljniji od zaokupljeno, plašljivo i odbijajuće privrženih sudionika.
  - d) Pronađene razlike u psihološkoj prilagodbi između različitih tipova privrženosti, nisu ovisne o spolu sudionika, tj. ne postoji statistički značajna interakcija spola i tipa privrženosti za varijable samopoštovanja, usamljenosti i zadovoljstva životom.

8. LITERATURA

- Allen, J. P., Land, D. (1999). *Attachment in adolescence*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 319-335.
- Allen, J. P., Moore, C., Kuperminc, G., Bell, K. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child Development, Vol. 69*, 1406-1419.
- Bartholomew, K., Moretti, M. (2002). The dynamics of measuring attachment (elektronička verzija). *Attachment & Human Development, Vol. 4*, 162-165.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 61*, 226-244.
- Bezinović, P. (1988.) Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja. Disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Bretherton, I., Munholland, K.A. (1999). *Internal working models in attachment relationships*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 89-109.
- Bylsma, W. H., Cozzarelli, C., Sumer, N. (1997). Relation between adult attachment styles and global self-esteem (elektronička verzija). *Basic and Applied Social Psychology, 19(1)*, 1-16.
- Cassidy, J. (1988). Child-mother attachment and the self in six-year-olds. *Child Development, 59*, 121-134.
- Cassidy, J. (1999). *The nature of the child's ties*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 3-20.
- Cockrum, J., White, P. (1985). Influences on the life satisfaction of never-married men and women (elektronička verzija). *Family Relations, 34*, 551-556.
- Cohn, D. A. (1990). Child-mother attachment of six-year-olds and social competence at school. *Child Development, 61*, 152-162.
- Collins, N. L., Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 58*, 644-663.
- Crowell, J. A., Fraley, C. R., Shaver, P. R. (1999). *Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 434-468.

Diehl, M., Elnick, A. B., Bourbeau, L. S., Labouvie-Vief, G. (1998). Adult attachment styles: Their relationship to family context and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74, 1656-1669.

DiTommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L. (2002). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences*, Vol.35, 303-312. Preuzeto u kolovozu 2004. sa www.sciencedirect.com

Fass, M. E., Tubman, J. G. (2002). The influence of parental and peer attachment on college student's academic achievement (elektronička verzija). *Psychology in the Schools*, Vol. 39(5), 561-572.

Feeney, J. A. (1999). *Adult romantic attachment and couple relationships*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 355-377.

Feeney, J. A. (2002). Attachment-related dynamics: What can we learn from self-report measures of avoidance and anxiety? (elektronička verzija). *Attachment & Human Development*, Vol. 4,193-200.

Garbarino, J. J. (1998). Comparisons of the constructs and psychometric properties of selected measures of adult attachment. *Measurement & Evaluation in Counseling & Development*, Vol. 31, p. 28. Preuzeto u kolovozu 2004. sa EBSCOhost baze podataka.

Gilligan, C. (1993). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press. (Orginalno izdano 1982).

Griffin, D, Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 64, 430-445.

Hazan, C., Zeifman, D. (1999). *Pair bonds as attachments*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 336-354.

Kamenov, Ž., Jelić, M. (2003) Validacija instrumanta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija* 6, 73-91.

Kennedy, J. H. (1999) Romantic attachment style and ego identity, attributional style, and family of origin in first-year college students. *College Student Journal*. Preuzeto 31.1. 2005. sa http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0FCR/is_2_33/ai_62839415

Kenny, M. E. (1994). Quality and correlates of parental attachment among late adolescents. *Journal of Counseling & Development*, Vol.72, p. 399. Preuzeto 19.8. 2004. sa EBSCOhost baze podataka.

Kirkpatrick, L. A., Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.66, 502-512.

- Klapan, A. (1999). Ispitivanje privrženosti u ljubavnim vezama. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Kobak, R. (1999). *The emotional dynamics of disruptions in attachment relationships*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 21-43.
- Kobak, R. R., Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child development, Vol.59*, 135-146.
- Laible, D. J., Carlo, G., Roesch, S. C.(2004). Pathways of self-esteem in late adolescence: The role of parent and peer attachment, empathy and social behaviours. *Journal of Adolescence, Vol. 27*, 703-716. Preuzeto 6.8.2004. sa www.sciencedirect.com
- Lapsley, D. K., Edgerton, J. (2002). Separation-individualization, Adult Attachment style, and College Adjustment. *Journal of Counseling & Development, Vol. 8*, p. 484. Preuzeto u kolovozu 2004. sa EBSCOhost baze podataka.
- Lapsley, D. K., Rice, K. G., FitzGerald, D. P. (1990). Adolescent attachment, identity, and adjustment to college: Implications for the continuity of adaptation hypothesis (elektronička verzija). *Journal of Counseling & Development, Vol. 68*, 561-565.
- Lapsley, D. K., Varshney, N. M., Aalsma, M. C. (2000). Pathological attachment and attachment style in late adolescence (elektronička verzija). *Journal of Adolescence, 23*, 137-155.
- Larose, S., Bernier, A. (2001). Social support processes: Mediators of attachment state of mind and adjustment in late adolescence (elektronička verzija). *Attachment & Human Development, Vol. 3*, 96-120.
- Lee, J., Bell, N. J. (2003). Individual differences in attachment-autonomy configurations: Linkages with substance use and youth competencies. *Journal of Adolescence, Vol. 26*, 347-361. Preuzeto u kolovozu 2004. sa www.sciencedirect.com
- Lopez, F. G., Melendez, M. C., Sauer, E. M., Berger, E., Wyssmann, J. (1998) Internal working models, self-reported problems, and help-seeking attitudes among college students. (elektronička verzija). *Journal of Counseling Psychology, Vol. 45*, 79-83.
- Lyddon, W. J., Bradford, E. (1993). Asesing adolescent and adult attachment: A review of current self-report measures. *Journal of Counseling & Development, Vol. 71*, 390-396. Preuzeto u svibnju 2004. sa EBSCOhost baze podataka.
- Marvin, R. S., Britner, P.A. (1999). *Normative development: The ontogeny of attachment*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 44-67.
- McCarthy, C. J., Brack, G., Brack, C. J., Hsin-tine, T. L., Carlson, M. H. (1998). Relationship of College Student's Current Attachment to Appraisal of Parental Conflict (elektronička verzija). *Journal of College Counseling, Vol. 1*, p 135.

- Moller, N. P., Fouladi, R. T., McCarthy, C. J., Hatch, K. D. (2003). Relationship of attachment and social support to college students adjustment following a relationship brakeup. *Journal of Counseling & Development*, Vol. 81, p.354. Preuzeto u kolovozu 2004. sa EBSCOhost baze podataka.
- Moore, S., Leung, C. (2002). Young people's romantic attachment styles and their associations with well-being. *Journal of Adolescence*, 25, 243-255.
- O'Koon, J. (1997). Attachment to parents and peers in late adolescence and their relationship with self-image. *Adolescence*, Vol. 32, p. 471. Preuzeto u srpnju 2004. sa EBSCOhost baze podataka.
- Petz, B. (1997). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Razum, V. (2001). Odnos privrženosti i agresivnosti. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Russell, D. W. (1996). The UCLA loneliness scale (version 3): Reliability, validity, and factor structure (elektronička verzija). *Journal of Personality Assessment*, 66, 20-40.
- Smojver-Ažić, S. (1999). Privrženost roditeljima te separacija i individuacija kao odrednice psihološke prilagodbe studenata. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Stein, H., Knootz, A. D., Fonagy, P., Allen, J. G., Fultz, J., Brethour, J. R., Allen, D., Evans, R. B. (2002). Adult attachment: What are the underlying dimensions? (elektronička verzija) *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 75, 77-91.
- Steiner-Pappalardo, N. L., Gurung, R. (2002). The femininity effect: Relationship quality, sex, gender, and significant other concepts (elektronička verzija). *Personal Relationships*, 9, 313-325.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko:Naklada Slap.
- Thompson, R.A. (1999). *Early attachment and later development*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 265-285.
- Webster, J. D. (1998). Attachment styles, reminescence functions, and happiness in young and elderly adults. *Journal of Aging Studies*, Vol. 12, p315. Preuzeto u rujnu 2004. sa EBSCOhost baze podataka.
- Weinfield, N.S., Sroufe, L.A., Egeland, B., Carlson, E.A. (1999). *The nature of individual differences in infant – caregiver attachment*. U Cassidy, J., Shaver, P. R., (Urednici). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. New York: The Guilford press, 68-88.

Prilog 9.2. Upitnik samopoštovanja

Molimo Vas da pažljivo pročitate ove tvrdnje. Među tim tvrdnjama nema dvije jednake i zato prije odgovaranja razmotrite svaku tvrdnju. Vaš je zadatak da odredite u kojoj se mjeri navedena tvrdnja odnosi na Vas, odnosno u kojoj je mjeri ona točna za Vas. To ćete učiniti tako što ćete zaokružiti jedan od brojeva na skali, a značenje brojeva je slijedeće:

- 0 – u potpunosti netočno**
- 1 – djelomično netočno**
- 2 – ni točno ni netočno**
- 3 – djelomično točno**
- 4 – u potpunosti točno**

Molimo Vas da odgovorite na sve tvrdnje, i to što iskrenije možete.

1. Općenito govoreći zadovoljan/zadovoljna sam samim/samom sobom.	0	1	2	3	4
2*. Želio/željela bih da imam više poštovanja prema samom/samoj sebi.	0	1	2	3	4
3*. Osjećam da nema puno toga čime bih se mogao/mogla ponositi.	0	1	2	3	4
4*. Ponekad se osjećam potpuno beskorisnim/beskorisnom.	0	1	2	3	4
5. Sposoban/sposobna sam raditi i izvršavati zadatke podjednako uspješno kao i većina drugih ljudi.	0	1	2	3	4
6*. S vremena na vrijeme osjećam da ništa ne vrijedim.	0	1	2	3	4
7. Osjećam da sam isto toliko sposoban/sposobna koliko i drugi ljudi.	0	1	2	3	4
8. Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina.	0	1	2	3	4
9*. Sve više dolazim do saznanja da jako malo vrijedim.	0	1	2	3	4
10. Mislim da vrijedim barem koliko i drugi ljudi.	0	1	2	3	4

---

* tvrdnja se obrnuto boduje

Prilog 9.3. Upitnik usamljenosti

Slijedeće tvrdnje opisuju kako se ljudi ponekad osjećaju. Za svaku tvrdnju molimo Vas da označite koliko se često tako osjećate, i to na taj način da upišete jedan od ponuđenih brojeva u predviđeno mjesto kraj te tvrdnje. Značenje brojeva je slijedeće:

	1 – nikada	2 – rijetko	3 – ponekad	4 – uvijek
1. *Koliko često osjećate da ste «na istoj valnoj duljini» s ljudima oko sebe?	1	2	3	4
2. Koliko često osjećate da vam nedostaje društvo drugih?	1	2	3	4
3. Koliko često osjećate da nemate nikoga kome bi se mogli obratiti?	1	2	3	4
4. Koliko često se osjećate samim/samom?	1	2	3	4
5. *Koliko često osjećate da ste dio grupe prijatelja?	1	2	3	4
6. *Koliko često osjećate kako imate dosta zajedničkog s ljudima oko sebe?	1	2	3	4
7. Koliko često osjećate da više niste bliski ni sa kim?	1	2	3	4
8. Koliko često osjećate da drugi ne dijele Vaše interese i ideje?	1	2	3	4
9. *Koliko često se osjećate otvoreno i prijateljski?	1	2	3	4
10. *Koliko često se osjećate bliski s ljudima?	1	2	3	4
11. Koliko često se osjećate zapostavljenima?	1	2	3	4
12. Koliko često osjećate da Vaše veze s drugima nemaju smisla?	1	2	3	4
13. Koliko često osjećate da Vas nitko zapravo dobro ne poznaje?	1	2	3	4
14. Koliko često se osjećate izoliranim od drugih?	1	2	3	4
15. *Koliko često Vam se čini da možete naći društvo kad želite?	1	2	3	4
16. *Koliko često osjećate da postoje ljudi koji Vas zaista razumiju?	1	2	3	4
17. Koliko često se osjećate sramežljivo?	1	2	3	4
18. Koliko često osjećate da su ljudi oko Vas ali ne i s Vama?	1	2	3	4
19. *Koliko često osjećate da ima ljudi s kojima možete razgovarati?	1	2	3	4
20. *Koliko često osjećate da ima ljudi kojima se možete obratiti kad Vam je to potrebno?	1	2	3	4

---

* tvrdnja se boduje obrnuto

Prilog 9.4. Upitnik općeg zadovoljstva životom

Pročitajte dobro slijedeće tvrdnje, i uz svaku tvrdnju zaokružite onaj broj koji najbolje opisuje u kojoj se mjeri određena tvrdnja odnosi na Vas. Brojevi imaju slijedeće značenje:

- 0 – u potpunosti netočno**
- 1 – djelomično netočno**
- 2 – ni točno ni netočno**
- 3 – djelomično točno**
- 4 – u potpunosti točno**

1. Sve u svemu, ja sam jako sretna osoba.	0	1	2	3	4
2. Život mi donosi puno zadovoljstva.	0	1	2	3	4
3. Ja se općenito dobro osjećam.	0	1	2	3	4
4. Mislim da sam sretna osoba.	0	1	2	3	4
5*. U cjelini gledajući, ja sam manje sretan/sretna od drugih ljudi.	0	1	2	3	4
6*. Često sam utučen/a i žalostan/žalosna.	0	1	2	3	4
7. Mislim da sam sretan/sretna barem koliko i drugi ljudi.	0	1	2	3	4

---

* tvrdnja se boduje obrnuto

Prilog 9.5. Pearsonovi koeficijenti korelacije između klasifikacija u tip privrženosti (kategorijalni podaci) i stupnja u kojem svaki od tipova privrženosti odgovara svakom sudioniku (kontinuirani podaci), za N=192 sudionika.

	<i>Kontinuirani podaci Z</i>	Sigurna privrženost	Plašljivi privrženost	Zaokupljeni privrženost	Odbijajuća privrženost
<i>Kategorijalni podaci Z</i>	Sigurni tip	0.634**	-0.368**	-0.203**	-0.322**
	Plašljivi tip	-0.233**	0.672**	-0.018	-0.156*
	Zaokupljeni tip	-0.091	-0.1	0.640**	-0.219**
	Odbijajući tip	-0.341**	-0.191**	-0.329**	0.667**

** p<0.01

* p<0.05

